

2017

**МЕЖДИННА ОЦЕНКА ЗА
ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА
РЕГИОНАЛНИЯ ПЛАН ЗА
РАЗВИТИЕ 2014-2020 г.
НА ЮГОЗАПАДЕН РАЙОН
ОТ НИВО 2**

Междинната оценка за изпълнението на Регионалния план за развитие 2014-2020 г. на Югозападен район от ниво 2, е изготвена от екип на Агенция СТРАТЕГМА ООД в изпълнение на договор № РД-02-29-216/14.07.2017 г. за изпълнение на поръчка с предмет: **"Извършване на междинна оценка на регионалните планове за развитие за периода 2014-2020 г."**, с възложител Министерство на регионалното развитие и благоустройството. Заключениеята и тълкуванията, които се съдържат в настоящия документ, представляват експертното мнение на експертите на Агенция СТРАТЕГМА ООД и по никакъв начин не следва да се приемат като становище или официална позиция на Министерство на регионалното развитие и благоустройството.

Наименование на проекта:	Извършване на междинна оценка на регионалните планове за развитие за периода 2014-2020 г.	
Идентификационен номер:	91-00-39	РД-02-29-216/14.07.2017 г.
Страна:	България	
	Възложител:	Изпълнител:
	МИНИСТЕРСТВО НА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ И БЛАГОУСТРОЙСТВОТО	Агенция СТРАТЕГМА ООД
Адреси:	гр. София, ул. "Св. Св. Кирил и Методий" 17-19	София 1000 ул. "Г.С. Раковски" № 18
Тел./факс:	+359 2 940 53 25 +359 2 940 53 20	+359 2 981 47 38
e-mail:	agency@strategma.bg	
Лица за контакти:	Станка Делчева – Координатор на проекта	
Заглавие на доклада:	Междинна оценка за изпълнението на Регионалния план за развитие 2014-2020 г. на Югозападен район от ниво 2, стр. 58	
Период на изпълнение:	17 юли – 14 ноември 2017 г.	
Подписи:	<hr/>	

СЪДЪРЖАНИЕ

Списък на графиките и таблиците	iv
Списък на използваните съкращения.....	vi
I. ВЪВЕДЕНИЕ	7
1. Общи положения	7
2. Изпълнение и актуалност на препоръките от предишни оценки	10
3. Методика за оценка напредъка на изпълнението на РПР на ЮЗР	13
II. ПЪРВОНАЧАЛНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА РПР НА ЮЗР.....	16
1. Рамка за изпълнение на целите и приоритетите за регионално развитие в ЮЗР	16
2. Ключови промени в политиката за интегрирано устойчиво развитие на национално ниво и на ниво ЕС и съответствието на РПР с тях	20
3. Промени в социалното и икономическото развитие на ЮЗР и съответствие на РПР с тях.....	25
4. Първоначалните резултати от изпълнението на РПР по физически и финансови индикатори	31
5. Степен на постигане на целите на РПР на ЮЗР	40
6. Ефективност и ефикасност на финансовите инструменти и използваните ресурси за изпълнение на РПР	47
III. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ.....	49
1. Обобщена оценка за изпълнението на РПР на ЮЗР.....	49
2. Актуализация на РПР на ЮЗР	52
3. Препоръки за подготовка за следващия програмен период след 2020 г.	54
Източници и референтни документи.....	57

СПИСЪК НА ГРАФИКИТЕ И ТАБЛИЦИТЕ

графика 1.	Взаимовръзки между целите и приоритетите на РПР на ЮЗР	16
графика 2.	Население в ЮЗР и по области за периода 2008-2016 г. и прогнозни данни за 2020, 2025 и 2030 г., души	25
графика 3.	Динамика на растежа на БВП за периода 2005-2016 г. и прогнозни данни за 2017-2020 г.	26
графика 4.	Ръст на БВП за периода 2000-2015 г. на национално ниво, (млн. лв.) и принос на районите от ниво 2, %	26
графика 5.	БВП на глава от населението за ЮЗР, България и ЕС 28, 2010-2015 г., лв.	27
графика 6.	Коефициент на икономическа активност на населението на 15 и повече навършени години за ЮЗР, България и ЕС 28, 2007-2016 г.	27
графика 7.	Коефициент на безработица за ЮЗР, България и ЕС 28, 2007-2016 г.	28
графика 8.	Общ доход на лице от домакинство в ЮЗР, 2008-2016 г., лв.	28
графика 9.	Дял на БВП на човек от населението от средната стойност на ЕС 28, %	28
графика 10.	БВП на човек от населението за ЮЗР, по области, 2011-2015 г., лв.	30
графика 11.	Коефициент на заетост (15-64 г.) за ЮЗР, по области, 2007-2016 г.	30
графика 12.	Коефициент на безработица за ЮЗР, по области, 2005-2016 г.	30
графика 13.	Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение за ЮЗР, по области, 2008-2015 г., лв.	30
графика 14.	Физическо изпълнение на специфичните индикатори по приоритет 1 спрямо целта за 2015 г.	33
графика 15.	Физическо изпълнение на специфичните индикатори по приоритет 2 спрямо целта за 2015 г.	34
графика 16.	Физическо изпълнение на специфичните индикатори по приоритет 3 спрямо целта за 2015 г.	35
графика 17.	Физическо изпълнение на специфичните индикатори по приоритет 4 спрямо целта за 2015 г.	36
графика 18.	Физическо изпълнение на специфичните индикатори по приоритет 5 спрямо целта за 2015 г.	37
графика 19.	Договорени и изплатените средства (ОП и ПРСР) общо и по области и сравнение с предвижданията на РПР на ЮЗР, октомври 2017	38
графика 20.	Концентрация на ресурси в ЮЗР – по програми, млн. лв., октомври 2017	38
графика 21.	Основни източници на финансиране на мерките за изпълнение на РПР на ЮЗР	39
графика 22.	Коефициент на заетост на населението на възраст 20-64 г., %	44
графика 23.	Коефициент на заетост на населението на възраст 55-64 г., %	44
графика 24.	Инвестиции в научноизследователска и развойна дейност, % от БВП	44
графика 25.	Дял на преждевременно напусналите образователната система (на възраст 18-24 г.), %	44
графика 26.	Дял на 30-34 годишните със завършено висше образование, %	45
графика 27.	Население в риск от бедност или социално изключване, хил. души	45
таблица 1.	Отразяване на препоръките от предварителната оценка на проекта на РПР на ЮЗР 2014-2020 г.	11
таблица 2.	Степен на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори и степен на изпълнение на приоритети (СИП), въз основа на постигнатото изменение на специфичните индикатори	14
таблица 3.	Степен на постигане на целите (СПЦ), въз основа на степента на изпълнение на приоритетите	15
таблица 4.	Степен на постигане на целите на ключовите индикатори, съответно принос към националните цели на Стратегията на ЕС "ЕВРОПА 2020"	15
таблица 5.	Степен на постигане на целите на ключовите индикатори	29
таблица 6.	Степен на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори по приоритетите на Приоритет 1	32

таблица 7.	Степен на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори по приоритетите на Приоритет 2	33
таблица 8.	Степен на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори по приоритетите на Приоритет 3	34
таблица 9.	Степен на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори по приоритетите на Приоритет 4	35
таблица 10.	Степен на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори по приоритетите на Приоритет 5	36
таблица 11.	Степен на изпълнение на Приоритет 1, въз основа на постигнатото изменение на специфичните индикатори.....	40
таблица 12.	Степен на изпълнение на Приоритет 2, въз основа на постигнатото изменение на специфичните индикатори.....	41
таблица 13.	Степен на изпълнение Приоритет 3, въз основа на постигнатото изменение на специфичните индикатори.....	41
таблица 14.	Степен на изпълнение на Приоритет 4, въз основа на постигнатото изменение на специфичните индикатори.....	42
таблица 15.	Степен на изпълнение на Приоритет 5, въз основа на постигнатото изменение на специфичните индикатори.....	43
таблица 16.	Принос на РПР към постигането на националните цели на Стратегията на ЕС "ЕВРОПА 2020"	45
таблица 17.	Степен на постигане на приоритетите на РПР на ЮЗР към 2015 г.....	50

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

БВП	Брутен вътрешен продукт
БДС	Брутна добавена стойност
ЕК	Европейска комисия
ЕЗФРСР	Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони
ЕСФ	Европейски социален фонд
ЕС	Европейски съюз
ИСУН 2020	Информационна система за управление и наблюдение на средствата от ЕС в България 2020
ЕФР	Европейски фонд за рибарство
ЕФРР	Европейския фонд за регионално развитие
ЗРР	Закон за регионалното развитие, приет 2008 г., последни изменения и допълнения, ДВ. бр.13 от 2017 г.
КФ	Кохезионен фонд
НСРР	Национална стратегия за регионално развитие 2012-2022 г.
ОСР	Областна стратегия за развитие
ОПР	Общински план за развитие
ОПДУ	ОП "Добро управление" 2014-2020 г.
ОПИК	ОП "Иновации и конкурентоспособност" 2014-2020 г.
ОПОС	ОП "Околна среда" 2014-2020 г.
ОПРЧР	ОП "Развитие на човешките ресурси" 2014-2020 г.
ОПРР	ОП "Региони в растеж" 2014-2020 г.
ОПТТИ	ОП "Транспорт и транспортна инфраструктура" 2014-2020 г.
ПРСР	Програма за развитие на селските райони 2014-2020 г.
ПМДР	Програма за морско дело и рибарство 2014-2020 г.
РПР	Регионален план за развитие
РСР	Регионален съвет за развитие
СЦР	Северен централен район от ниво 2
СЗР	Северозападен район от ниво 2
СИР	Североизточен район от ниво 2
СР	Съвет за развитие при Министерския съвет
ЮЗР	Югозападен район от ниво 2
ЮИР	Югоизточен район от ниво 2
ЮЦР	Южен централен район от ниво 2

I. ВЪВЕДЕНИЕ

1. Общи положения

Регионалният план за развитие на Югозападния район от ниво 2 за периода 2014-2020 г. [РПР на ЮЗР] е приет с Решение № 457 на Министерския съвет от 01.08.2013 г.

Териториалният обхват на Югозападния район от ниво 2 [ЮЗР] включва областите Благоевград, Кюстендил, Перник, София и София (столица).

Междинната оценка за изпълнението на РПР на ЮЗР е изготвена във връзка с разпоредбата на чл. 33, ал. 1 от *Закона за регионалното развитие*¹ [ЗРР]. Съгласно ал. 2 на чл. 33 от ЗРР междинната оценка на РПР на районите от ниво 2 включва:

- оценка на първоначалните резултати от изпълнението;
- оценка на степента на постигане на съответните цели;
- оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси;
- изводи и препоръки за изпълнението на РПР за периода до 2020 г.

ЗРР определя системата за "планирането, програмирането, управлението, ресурсното осигуряване, наблюдението, контролът и оценката по изпълнението на стратегиите, плановете и програмите за провеждане на държавната политика за регионалното развитие"². Законът дефинира *държавната политика за регионално развитие*³, като създаваща условия за балансирано и устойчиво интегрирано развитие на районите и общините и обхващаща система от нормативно регламентирани документи, ресурси и действия на компетентните органи, насочени към:

- намаляване на **междурегионалните и вътрешнорегионалните различия** в степента на икономическото, социалното и териториалното развитие;
- осигуряване на условия за **ускорен икономически растеж** и **високо ниво на заетост**;
- развитие на **териториалното сътрудничество**.

¹ обн., ДВ, бр. 50 от 2008 г., в сила от 31.08.2008 г., последни изм. и доп., бр. 58 от 2017 г., в сила от 18.07.2017 г.

² чл. 1, ЗРР

³ чл. 2, ал. 2 от ЗРР

Държавната политика за регионално развитие се основава на следните принципи⁴:

- стратегически подход на планиране;
- програмиране и концентрация на ресурсите;
- допълване на финансирането от национални публични източници при съвместно финансиране с ресурси от фондове на Европейския съюз, частни източници и от международни финансови институции;
- междуведомствена координация на дейността на компетентните органи в процеса на планирането, програмирането, ресурсното осигуряване, реализацията, наблюдението и оценката;
- съгласуваност с другите структуроопределящи политики, инструменти и действия на международно, национално, регионално и местно равнище;
- партньорство, публичност и прозрачност на всички нива при осъществяване на планирането, програмирането, финансирането, наблюдението и оценката.

Стратегическото планиране на регионалното развитие обхваща разработването и актуализацията на система от документи за **постигане на устойчиво интегрирано регионално и местно развитие, включително развитие на трансграничното, транснационалното и междурегионалното сътрудничество.**

Законът определя два типа документи за политиката за регионално развитие:

- **Стратегически документи**, включващи:
 - Национална стратегия за регионално развитие [НСРР];
 - Областни стратегии за развитие [ОСР].
- **Планови и програмни документи**, включващи:
 - Регионални планове за развитие [РПР];
 - Общински планове за развитие [ОПР];
 - Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие [ИПГВР].

⁴ чл. 2, ал. 3 от ЗРР

Документите за стратегическо планиране, вкл. и РПР служат за определяне на актуалните проблеми, нуждите и потенциалите за развитие на районите, общините и градовете, които се отчитат при разработването на инвестиционни програми, включително съфинансирани от фондовете на Европейския съюз и идентифициране на проекти, допринасящи за постигане на националните цели и приоритетите за регионално и местно развитие⁵.

РПР представляват **средносрочни рамкови документи**, определящи целите и приоритетите за **устойчиво интегрирано регионално и местно развитие на територията на съответния район**, в съответствие с предвижданията на *Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022 г.* [НСРР], и другите структуроопределящи политики. Съгласно чл. 11, ал. 3 от ЗРР, РПР се разработват в съответствие с *регионалните схеми за пространствено развитие* на съответния район от ниво 2. *Към момента на приемането на РПР, както и към момента на изготвяне на междинната оценка, не са разработени и приети регионалните схеми за пространствено развитие на съответните райони от ниво 2. От системата документи за пространствено развитие, дефинирани в ЗРР, е разработена и приета само Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013-2025.*

Съгласно чл. 11, ал. 4 от ЗРР, РПР съдържат:

- анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние и потенциала за развитие на съответния район за планиране;
- целите и приоритетите за развитие на района за определен период;
- списък на големи проекти с регионално значение (нов текст, 2016);
- мерки за градско възстановяване и развитие, които ще се прилагат по отношение на големите, средните и малките градове и крайградските зони (нов текст, 2016);
- мерки и дейности за адаптиране на района към промените в климата (нов текст, 2016);
- обща оценка на необходимите ресурси за реализация на плана;
- индикаторите за наблюдението и оценката на плана;

⁵ чл. 9, ал.2 от ЗРР

- необходимите действия по наблюдението, оценката и актуализацията на плана;
- описание на необходимите действия за прилагане принципа на партньорство и осигуряване на информация и публичност;
- предварителната оценка на плана.

РПР следва да отчитат предвижданията и инвестиционните намерения на секторните стратегии за развитие за територията на района и се използват като основа при разработването на схеми за регионална държавна помощ. В началото на 2016 г. с промени в ЗРР⁶, съдържанието на РПР е допълнено с три нови елемента, разгледани по-долу. Тяхното естество предполага актуализация на РПР, съгласно чл. 19, ал. 1, т. 3 от *Правилника за прилагане на Закона за регионалното развитие* (ППЗРР).

РПР се приемат от Министерския съвет по предложение на министъра на регионалното развитие и благоустройството⁷, който организира изработването, съгласуването и актуализирането на РПР за всеки от районите от ниво 2⁸.

Изпълнението на РПР се отчита чрез **годишните доклади**⁹ за наблюдението на изпълнението на РПР на основата на данните от системата за наблюдение и оценка на регионалния план за развитие. Наблюдението на изпълнението на РПР се осъществява от съответните **Регионални съвети за развитие [РСР]**.

В периода на изпълнение на РПР на ЮЗР 2014-2020 г. са изготвени три годишни доклада за наблюдението на изпълнението на РПР, съответно за 2014, 2015 и 2016 г.

2. Изпълнение и актуалност на препоръките от предишни оценки

В съответствие с нормативната уредба и добрата практика преди официалното приемане на РПР на ЮЗР, е изготвена *предварителна (ex-ante) оценка*. Предварителната оценка включва оценка за социално-икономическото въздействие на РПР и Екологична оценка (ЕО) на РПР по реда на ЗООС. Тъй като РПР по своята същност са планови документи, които надграждат постигнатото през предходния планов период 2007-2013 г. предварителната оценка, освен за кохерентността и качеството на документите

⁶ Закон за изменение и допълнение на Закона за регионалното развитие, обн., ДВ, бр. 15 от 23.02.2016 г.

⁷ чл.11, ал.6 от ЗРР

⁸ чл.15, ал.2 от ППЗРР

⁹ чл. 86 и чл. 87 от ППЗРР

проследява и за връзката и съгласуваността на плановете с изводите, поуките и постигнатите резултати и въздействие от изпълнението на предходните РПР. В този смисъл, тя отразява и изпълнението и актуалността от предишни извършвани оценки.

Направената оценка потвърждава, че РПР на ЮЗР 2014-2020 г. е изготвен в съответствие с Методическите указания на МРР за разработване на Национална стратегия за регионално развитие 2012-2020 г., Регионални планове за развитие, Областни стратегии и Общински планове за развитие за периода 2014-2020 г. и е съобразен със Заданието на Възложителя (МРРБ), с приоритетите, целите и мерките, заложи в Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022 г. и Националната програма за развитие „България 2020“. Регионалният план отчита основните постановки на Стратегията „Европа 2020“ и на новата Кохезионна политика на ЕС за периода 2014-2020 г.

Направените в *предварителната оценка* на РПР на ЮЗР 2014-2020 г. препоръки за подобряване на различни части на плана са отразени в значителна степен, текстът е прецизиран и са нанесени технически корекции.

Не са приети и отразени препоръки, свързани с набавяне на информация, за която не съществуват данни, различни от посочените. При анализиране на показателите са използвани последните налични статистически данни от съответните използвани източници.

таблица 1. Отразяване на препоръките от предварителната оценка на проекта на РПР на ЮЗР 2014-2020 г.

Област	Отразяване на препоръките
Препоръки към социално-икономическия анализ	<i>В голяма степен са приети и отразени в преработения вариант на плана. Не са приети тези препоръки, които са свързани с: набавяне и анализ на показатели, за които не съществуват данни от официалните източници на информация; съответните отговорни институции и органи не поддържат обществено достъпна информация за показатели на ниво район от ниво 2 и/или ниво 3 (област).</i>
Препоръки към SWOT-анализа	<i>В резултат на препоръките, в аналитичната част е прибавена необходимата статистическа информация. Не са взети предвид коментарите за липса на обоснован анализ на някои от секторите, включени в разделите възможности и заплахи, тъй като възможностите и заплахите са свързани с влиянието на предполагаеми външни фактори върху системата и не са обект на анализ в Регионалния план.</i>
Препоръки към стратегическата част – визията, целите и приоритетите за развитие на района за периода 2014-2020 г.	<i>Отразени са препоръките по отношение на стратегическия пакет: - Преформулирана е Главната цел – в посока на съкращаване, избягване на повторения на стратегически цели и отчитане спецификата на района;</i>

Област	Отразяване на препоръките
	<ul style="list-style-type: none"> - Прецизирано е количеството на специфичните цели; - В стратегическата рамка е отразена спецификата на района и на вътрешнорегионалните различия. <p>Не е отразена препоръката за редуциране на приоритетите, защото междинната оценка на РПР, АДИ на РПР на ЮЗР 2011-2013 г. и консултантът по настоящия план считат броят и обхватът им за целесъобразен и необходим. Премахването на приоритет би засегнало целостта и адекватността на стратегическия пакет. Обединяването на специфични цели би нарушило нивото на конкретика и яснота на плана.</p>
<p>Препоръки към оценката на финансовите ресурси за постигането на целите на плана</p>	<p>Не са отправяни препоръки, поради допълнителното представяне на финансовите ресурси за постигане на целите на плана</p>
<p>Препоръки към индикаторите за наблюдение и оценка на изпълнението на плана, вкл. глобалните екологични индикатори</p>	<p>Препоръките по отношение на системата от индикатори са изцяло отразени в плана. Съставен е списък с индикатори, групирани в няколко раздела с базови, междинни и целеви стойности (където е приложимо): индикатори, измерващи напредъка по изпълнение на целите на Стратегия „Европа 2020”, ключови макроикономически индикатори, глобални екологични индикатори, специфични индикатори с цел измерване напредъка по изпълнение на приоритетите на плана. За всеки индикатор е посочен източник на информация и период на отчитане.</p>
<p>Препоръки към описаните действия и механизми за наблюдение, оценка и актуализация на РПР, за прилагане на принципа за партньорство и осигуряване на информация и публичност на плана</p>	<p>Добавена е и информация относно процедурата по актуализация на Плана</p>

Резултатите и препоръките от предварителната оценка са интегрирани в окончателната версия на РПР на ЮЗР.

Неразделна част от *Предварителната оценка на проекта на РПР на ЮЗР 2014-2020 г.* е *Доклада за Екологичната оценка на РПР на ЮЗР*. Процедурите по екологичната оценка на плана са приключили със *Становище по ЕО № 5-2/2013 г. на РПР на ЮЗР за периода 2014-2020 г. на министъра на околната среда и водите*. Препоръките от Екологичната оценка и от Становището на МОСВ са включени в аналитичната и стратегическа част на РПР на ЮЗР 2014-2020 г.

За периода от началото на изпълнението на РПР на ЮЗР до октомври 2017 г. не са извършвани тематични оценки или оценки за специфични случаи на РПР.

3. Методика за оценка напредъка на изпълнението на РПР на ЮЗР

Европейските методически инструменти за оценка на социално-икономическото развитие определят междинната оценка като важен инструмент за осигуряване на обратна връзка към управляващите и заинтересованите страни по изпълнение на плановете и програмите, за да продължат тяхното изпълнение и ако е необходимо да се предприемат мерки за преориентиране и по-добро адресиране на проблемите.

В пълно съответствие с този подход, съгласно ЗРР¹⁰ междинната оценка включва:

- оценка на първоначалните резултати от изпълнението;
- оценка на степента на постигане на съответните цели;
- оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси;
- изводи и препоръки за изпълнението на съответния документ.

Оценката на РПР на ЮЗР е изготвена според изискванията на ЗРР, *Насоките на ЕК за програмния период 2014-2020 г., Ръководството за оценка на социално-икономическото развитие EVALSED¹¹, Техническата спецификация за изпълнение на поръчката*, както и натрупания до момента опит при изготвяне на подобни оценки на стратегически и планови документи на областно, регионално и национално ниво.

За целите на оценката е разработена методика, която определя методите и съответните източници на информация, както и критериите за оценка на изпълнението на РПР. Разработена е *петстепенна оценъчна скала* за оценка на степента на:

- постигане на ключовите показатели на макро ниво и на степента на постигане на показателите по цели на Стратегията Европа 2020 на регионално ниво и приноса на ЮЗР за постигане на националните цели;
- постигане на заложените междинни стойности на индикаторите за изпълнение (специфични индикатори);
- постигане на глобалните екологични цели и на възможността за постигане на целевите стойности в края на периода – оценка на реалистичността на заложените целеви стойности.

¹⁰ чл.33,ал.2

¹¹ http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/guide/guide_evalsed.pdf

Оценени са причините за надхвърляне/непостигане на заложените междинни стойности на индикаторите за изпълнение, както и възможността за постигане на целевите стойности в края на периода – оценка на реалистичността на заложените целеви стойности.

Конструирани са индекси на постигане на приоритетите и целите на РПР:

- **Индекс на постигане по приоритети** – отразява степента на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори за изминалото време;
- **Индекс на постигане на целите** – отразява степента на постигане на заложеното изменение на стойностите на ключови индикатори и цели на регионално ниво по Стратегията Европа 2020 за оценявания период.

За целите на оценката на ефикасността е използван конструиран индекс на ефикасност – използван финансов ресурс към степен на постигане на целевите стойности (процент на постигане на заложеното изменение) по приоритети и на общо ниво на ключови индикатори и цели по Стратегията Европа 2020.

Индексите също се групират около петстепенни оценъчни скали. За целите на оценката са използвани следните оценъчни скали и категории:

таблица 2. Степен на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори и степен на изпълнение на приоритети (СИП), въз основа на постигнатото изменение на специфичните индикатори

Скала	Дефиниция	Степен на изпълнение на приоритети
5 ↑	Постигната междинна цел на индикатор над 125	Напредък, значително над планирания по изпълнение на приоритета/целта
4 ↗	Постигната междинна цел на индикатор между 110 и 125%	Напредък над планирания по изпълнение на приоритета/целта
3 →	100% (между 90 и 110%) постигната междинна цел на индикатор	Постигнат планиран напредък по изпълнение на приоритета/целта
2 ↑	Постигната междинна цел на индикатор между 50 и 90%	Задоволителен напредък по изпълнение на приоритета/целта
1 ↗	Постигната междинна цел на индикатор между 10 и 50%	Ограничен напредък по изпълнение на приоритета/целта
0 →	Постигната междинна цел на индикатор между 0 и 10%	Без напредък по изпълнение на приоритета/целта

таблица 3. Степен на постигане на целите (СПЦ), въз основа на степента на изпълнение на приоритетите

5 ↑	Напредък, значително над планираното по целта
4 ↗	Напредък над планираното по целта
3 →	Постигнат планиран напредък по целта
2 ↑	Задоволителен напредък по постигането на целта
1 ↗	Ограничен напредък по постигането на целта
0 →	Без напредък по постигането на целта

таблица 4. Степен на постигане на целите на ключовите индикатори, съответно принос към националните цели на Стратегията на ЕС "ЕВРОПА 2020"

5 ↑	Постигнат планиран принос, значително над планирания
4 ↗	Постигнат планиран принос над планирания
3 →	Постигнат планиран принос
2 ↑	Задоволителен принос
1 ↗	Ограничен принос
0 →	Без принос

При изготвянето на *междинната оценка* са използвани последните актуални данни за основните индикатори на национално и регионално ниво към края на 2016 г. Последните налични данни за разгледаните индикатори на областно ниво са за 2015 и 2016 г.

II. ПЪРВОНАЧАЛНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА РПР НА ЮЗР

1. Рамка за изпълнение на целите и приоритетите за регионално развитие в ЮЗР

1.1. Цели и приоритети за регионално развитие на ЮЗР

Визията, определена в РПР на ЮЗР е "Югозападният район – национален еталон за балансирано развитие чрез интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж".

РПР на ЮЗР определя една главна стратегическа цел и пет приоритета за развитието на района.

графика 1. Взаимовръзки между целите и приоритетите на РПР на ЮЗР

Оценката на първоначалните резултати от изпълнението на РПР на ЮЗР, степента на постигане на целите, както и ефективността на използваните ресурси е изготвена въз основа на анализ на информация от официални статистически източници (НСИ, ЕВРОСТАТ), *Годишните доклади за изпълнение на наблюдение на изпълнението на РПР на ЮЗР (2014-2020) за 2014, 2015 и 2016 г.*, данни от *Информационната система за управление и наблюдение на средствата от ЕС в България 2020* (ИСУН 2020) и *Интегрираната система за администриране и контрол (ИСАК)*¹², както и данни, публикувани на интернет страниците на Програмите за териториално сътрудничество 2014-2020.

В РПР на ЮЗР са определени индикативните финансови ресурси за изпълнение на плана за периода 2014-2020 г. в размер на **4 399,3 млн. лв.**, като от структурните инструменти на ЕС е предвиден принос в размер на **3 148,18 млн. лв.**, от национално

¹² <http://iacs-online.dfv.bg/apex/f?p=100:43:4349657656453329>

публично финансиране – 1224,08 млн. лв., от които от местни бюджети – 196,37 млн. лв., от други финансови инструменти – 224,2 млн. лв.

За мерките, реализирани със средства от държавния бюджет и бюджетите на общините, свързани с политиката за регионално развитие, в периода 2014-2016 г. липсва систематизирана информация, която да позволява тяхното обвързване с целите и приоритетите на РПР на ЮЗР. Частично, такава информация е събрана чрез *Годишните доклади за наблюдение на изпълнението на РПР на ЮЗР*, като тя е отразена при оценката на напредъка по изпълнение на отделните приоритети чрез съответните специфични индикатори.

При оценка на степента, в която са постигнати междинните цели (2015 г.) на специфичните индикатори на РПР на ЮЗР е използвана информация от *Годишните доклади за наблюдение на изпълнението за 2014, 2015 и 2016 г.* Предвид това, че за множество от специфичните индикатори, *Годишните доклади* представят информация за проекти и мерки, осъществявани през периода до 2016 с финансов ресурс на програмите 2007-2013 г., за целите на оценката е извършвана верификация на данните за индикаторите по приоритети с цел отразяване на проектите, финансирани в рамките на оценявания период, т.е. от 2014 г. – както от ЕС фондове, така и от национален и местни бюджети (при налични данни в годишните доклади за изпълнение).

Орган за провеждане на държавната политика за регионално развитие в ЮЗР е РСР на ЮЗР.

1.2. Прилагане принципа на партньорство

Прилагането на принципа на партньорство включва информиране за РПР на всички заинтересовани страни, възможност за изразяване на мнения и представяне на предложения чрез формални и неформални работни срещи, осъществяване на широко консултиране чрез организиране на публични дискусии, в т.ч. и чрез интернет, участие във формални структури за планиране и мониторинг със състав, основан на принципа на партньорството – власти на различните равнища, социални и икономически партньори, гражданско общество.

В процеса на наблюдение на изпълнението на РПР, РСР осигурява участието на органите на централната и местната власт, социално-икономическите партньори, академични институции, юридически лица с нестопанска цел, работещи в областта на

регионалното развитие, спазвайки принципа за партньорство, което от своя страна гарантира прозрачност, компетентност, ефективност и реалистичност на целия процес.

Осъществява се координация и взаимодействие между членовете на РСР, членовете на РКК и Секретариата на РСР. Подобро е взаимодействието с централните и териториалните структури на изпълнителната власт при изпълнението на решенията на РСР.

С проведените съвместни заседания на РСР и РКК е подобрена координацията между областите, общините, министерствата и социално-икономическите партньори за ефективно и ефикасно провеждане на държавната политика на територията на района, посредством адекватно планиране, изпълнение, наблюдение и оценка на стратегическите и планови документи на национално, регионално и местно ниво, касаещи регионалното развитие и опазването на околната среда в ЮЗР.

1.3. Наблюдение и оценка на изпълнението на РПР на ЮЗР

За целите на наблюдението на изпълнението на РПР на ЮЗР и на напредъка по отношение на приоритетите и стратегическите цели е подготвен набор от индикатори, част от плана. Системата за наблюдение следва да гарантира за събирането на необходимата информация, чрез което се извършва наблюдението и оценка на плана. Напредъкът в изпълнението на приоритетите и стратегическите цели се следи чрез информация, събирана и анализирана от регионални отдели на *Главна дирекция "Стратегическо планиране и програми за регионално развитие"*, въз основа на която те изготвят *Годишни доклади за наблюдение на изпълнението на РПР*.

В съответствие с предвижданията на НСРР системата от индикатори за наблюдение и оценка на РПР на ЮЗР се състои от две основни групи индикатори – предварително установени в национални и европейски стратегически документи (Стратегия "Европа 2020", макроикономическите критерии към НСРР, глобалните цели за опазване и възстановяване на околната среда) и специфични индикатори за наблюдение на отделните приоритети на плана.

Системата от индикатори за наблюдение и оценка е **добре разработена**. Посочените индикатори са свързани с националните и европейските стратегически цели, като също така отразяват регионалното ниво на планиране. Предварителната оценката не коментира предложените целеви стойности по конкретни индикатори – както на ключовите, така и по специфичните индикатори.

Анализът на определените междинни и крайни цели на ключовите индикатори за изпълнение на РПР на ЮЗР показва, че е прилаган **сравнително консервативен подход** при определяне на целевите стойности на **ключовите индикатори, което се отразява и на степента на изпълнение на заложените цели.**

Разработена е система¹³ от **7 количествени индикатора**, заедно с технически паспорти към тях за измерване на напредъка на интеграция на глобалните проблеми на околната среда при прилагане на регионалната политика в България, включително при изпълнението на РПР на ниво 2. Към октомври 2017 г. интернет страницата на проект "Конвенциите на Рио" е **неактивна**. През септември 2013 г. МРРБ публикува *Актуализирани индикатори за напредъка по прилагането на Конвенциите от РИО. Липсват данни за следващите години, вкл. за 2015 г., по които да може да бъде оценен напредъка по изпълнението на пет от седемте количествени индикатора*. За проследяването на два от тях – "Разходи за ДМА с екологично предназначение" и "Разходи за ДМА с екологично предназначение на човек от населението", могат да бъдат използвани данни, поддържани от НСИ¹⁴.

За нуждите на *Главна дирекция "Стратегическо планиране на регионалното развитие и административно-териториално устройство"*, МРРБ е разработен **"Индекс за регионална климатична сигурност"**¹⁵, чието предназначение е измерване и представяне на регионалното състояние, силните и слабите страни на регионите при интегрирането на въпросите, свързани с климатичните промени в процеса на планиране. В системата за наблюдение на РПР в България, не е налична информация за адаптиране и интегриране на **Индексът на регионална климатична сигурност**.

Към момента, НСИ не проследява на ниво NUTS2 целите 20/20/20 по отношение на климата и енергийното потребление, част от показателите за принос към Стратегията "Европа 2020". От тази гледна точка, РПР не определя източници на информация за проследяването им, като съответно напредъка по тяхното изпълнение не е регистриран в *Годишни доклади за наблюдение на изпълнението на РПР*.

В *Становището по ЕО №5-2/2013 г. на РПР на ЮЗР за периода 2014-2020 г. на министъра на околната среда и водите* не са посочени допълнителни мерки и

¹³По проект „Конвенциите на Рио“, финансиран от Българското правителство и Глобалния екологичен фонд <http://www.rioconventions.org/bg/Project-Information.html>

¹⁴НСИ поддържа информация за индикатор "Наличност на дълготрайните материални активи с екологично предназначение (ДМА-ЕП) към края на годината по статистически зони, райони и области" с данни за периода 2010-2015 г.

¹⁵Като част от проект Региони за устойчива промяна, по програма INTERREG IVC на ЕС

индикатори за наблюдението и контрол на въздействията върху околната среда при прилагането на РПР на ЮЗР 2014-2020 г.

Необходимо е прецизиране на конкретни специфични индикатори, както и на подхода за определяне на базова и целеви стойности за някои от тях.

2. Ключови промени в политиката за интегрирано устойчиво развитие на национално ниво и на ниво ЕС и съответствието на РПР с тях

След приемането на РПР, в политиката за интегрирано устойчиво развитие на национално ниво и на ниво ЕС са направени следните ключови промени:

- в *Закона за регионалното развитие* са направени 7 изменения и допълнения¹⁶, две от които са **съществени** и имат отражение върху процеса на планиране и изпълнение на документите за стратегическо планиране на регионалното развитие;
- актуализирана е подзаконовата нормативна уредба – *Правилника за прилагане на Закона за регионалното развитие*¹⁷ (ППЗРР), приета е *Наредба за условията, реда и сроковете за изготвяне, съгласуване, приемане, актуализиране и изпълнение на Националната концепция за пространствено развитие, регионалните схеми за пространствено развитие на районите от ниво 2 и регионалните схеми за пространствено развитие на районите от ниво 3 (области)*¹⁸;
- приет е нов *Устройствения правилник на Министерството на регионалното развитие и благоустройството*¹⁹, с който е променена институционалната структура за управление на регионалното развитие, създадена е *Главна дирекция "Стратегическо планиране и програми за регионално развитие"*;
- на ниво ЕС **няма значими промени** в действащата правна и стратегическа рамка на политиката за сближаване;
- **началото на процеса на обсъждане на перспективите на политиката за сближаване за периода след 2020 г.**, в контекста на Бялата книга за бъдещето на

¹⁶ ДВ бр. 66 от 2013 г., в сила от 26.07.2013 г., бр. 22 от 2014 г., в сила от 11.03.2014 г., бр. 98 от 28.11.2014 г., в сила от 2014 г., бр. 9 от 2015 г., в сила от 3.02.2015 г., бр. 14 от 2015 г., **бр. 15 от 2016 г.**, **бр. 13 от 2017 г.**, и бр. 58 от 2017 г., в сила от 18.07.2017 г.

¹⁷ Приет с ПМС № 216 от 2.09.2008 г., обн., ДВ, бр. 80 от 2008 г., в сила от 31.08.2008 г., изм., бр. 93 от 2009 г., в сила от 24.11.2009 г., бр. 5 от 2010 г., бр. 97 от 2013 г., бр. 102 от 2014 г., в сила от 12.12.2014 г., **изм. и доп., бр. 50 от 2016 г.**

¹⁸ приета с ПМС № 278 от 1.11.2016 г., обн., ДВ, бр. 88 от 2016 г., в сила от 8.11.2016 г.

¹⁹ обн., ДВ, бр. 68 от 2017 г., в сила от 22.08.2017 г.

Европа и изготвените документи за размисъл, които посочват, че ЕС с 27 държави членки (след оттеглянето на Обединеното кралство) ще се сблъска с множество предизвикателства в периода до 2025 г. и след това.

Основните промени в ЗРР, направени през 2016 г.²⁰ са свързани със системата за планиране на пространственото развитие, като променят и част от изискванията, свързани със съдържанието на РПР, както и със системата за наблюдение на изпълнението на политиката за регионално развитие.

С промените от 2016 г. в ЗРР, обхватът на системата за планиране на пространственото развитие е ограничен до национално и регионално равнище²¹. Държавната политика за регионално развитие и структуроопределящите политики се провеждат съгласувано и във взаимодействие с *Националната концепция за пространствено развитие и регионалните схеми за пространствено развитие* (чл. 3, ал. 2 от ЗРР).

Промени са извършени в условията за определяне на *райони за целенасочена подкрепа от държавата* (РЦП), които се дефинират в *областните стратегии за развитие*²². Обособените РЦП са **териториална основа за концентрация на ресурси за намаляване на вътрешнорегионалните различия** в степента на развитие на отделните общини и за постигане на целите на държавната политика за регионално развитие.

Измененията предвиждат териториалният обхват на РЦП да се определя, като се отчитат категориите на общините по реда на *Закона за административно-териториалното устройство на Република България* и техните географски характеристики по данни на Българската академия на науките. В териториалния обхват на район за целенасочена подкрепа се включват:

- общините от четвърта и пета категория;
- общините от втора и трета категория при наличието на някоя от следните географски характеристики:
 - най-малко 50 на сто от територията на общината е в планински район;
 - най-малко 50 на сто от територията на общината е в полупланински район;

²⁰ ДВ, бр. 15 от 2016 г.

²¹ чл. 1, ал. 2

²² чл. 5, 6 и 7 от ЗРР

- територията на общината е в пограничен район.

Тези промени предполагат актуализация на областните стратегии за развитие.

Промените в *системата за планиране на пространственото развитие* са свързани с разработването и актуализацията на система от документи за пространствено развитие на национално и регионално ниво, определящи стратегия за интегрирано пространствено развитие при отчитане на териториалния потенциал и принципите за балансирано устойчиво развитие²³. Системата от документи за планиране на пространственото развитие обхваща:

- Националната концепция за пространствено развитие;
- Регионалната схема за пространствено развитие на район от ниво 2;
- Регионалната схема за пространствено развитие на област.

От системата от документи е отпаднала *Концепцията за пространствено развитие на община*.

Посочените документи се намират в йерархична съподчиненост и се разработват за срок до 15 години с изключение на елементите на техническата инфраструктура в тях, които се планират за период до 30 години. Секторните стратегически документи на национално и регионално равнище се разработват в съответствие с действащите документи от системата за планиране на пространственото развитие. Условието, редът и сроковете за изготвяне, съгласуване, приемане, актуализиране и изпълнение на концепцията и схемите за пространствено развитие по се определят с **наредба**, приета от Министерския съвет по предложение на министъра на регионалното развитие и благоустройството. С приетата Наредба²⁴ не са указани срокове, в които следва да бъдат изготвени *Регионалните схеми за пространствено развитие на район от ниво 2*, в съответствие с които следва да бъдат разработени (приведени в съответствие) РПР.

От системата документи за пространствено развитие, дефинирани в ЗРР е разработена и приета само *Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013-*

²³ Глава Втора "а" от ЗРР

²⁴ Наредба за условията, реда и сроковете за изготвяне, съгласуване, приемане, актуализиране и изпълнение на Националната концепция за пространствено развитие, регионалните схеми за пространствено развитие на районите от ниво 2 и регионалните схеми за пространствено развитие на районите от ниво 3 (области), приета с ПМС № 278 от 1.11.2016 г., обн., ДВ, бр. 88 от 2016 г., сила от 8.11.2016 г.

2025²⁵. Към момента на приемането на РПР, както и към момента на изготвяне на междинната оценка, не са разработени и приети с *Регионалните схеми за пространствено развитие на районите от ниво 2*.

В обхвата на системата от документи за стратегическо планиране на регионалното развитие²⁶ са добавени *интегрираните планове за градско възстановяване и развитие*. *Интегрираният план за градско възстановяване и развитие* осигурява пространствена, времева и фактическа координация и интеграция на различни политики и планови ресурси за постигане на дефинираните цели за трайно подобряване на икономическото, социалното и екологичното състояние на дадена градска територия.²⁷ Същевременно не са определени условията, редът и сроковете за изготвяне, съгласуване, приемане, актуализиране и изпълнение на *интегрираните планове за градско възстановяване и развитие*.

Съдържанието на РПР е **допълнено с три нови компонента**:

- списък на големи проекти с регионално значение;
- мерки за градско възстановяване и развитие, които ще се прилагат по отношение на големите, средните и малките градове и крайградските зони;
- мерки и дейности за адаптиране на района към промените в климата.

Условията, редът и сроковете за изготвяне, съгласуване, приемане, актуализиране и изпълнение на РПР се определят с ППЗРР. При актуализацията на ППЗРР от 2016 г. са ограничени предпоставките, при които се предвижда актуализация на РПР – отпаднала е възможността за актуализация *"на основата на резултатите от междинната или последващата оценка"*.

С промените в ЗРР е отпадало регламентираното изграждане на *Единна информационна система за управление на регионалното развитие и пространственото планиране*²⁸. Не е предвиден алтернативен модел за информационно осигуряване на политиката за регионално развитие и пространствено планиране.

²⁵ приета с Протокол № 47.61 на Министерския съвет от 19.12.2012 г.

²⁶ Глава трета "Стратегическо планиране на регионалното развитие" от ЗРР

²⁷ чл. 13а, ал. 1 от ЗРР, нов

²⁸ чл. 25 от ЗРР, отм.

С промените в ЗРР от 2017 г.²⁹ е предвижда основните документи за регионално развитие и пространствено планиране (НСРР, НКПР и Регионалните схеми за пространствено развитие на районите от ниво 2) да се изработват от *специализирано търговско дружество със сто процента държавно участие в капитала*, в което правата на държавата се упражняват от министъра на регионалното развитие и благоустройството³⁰.

Промените в *институционалната рамка* за управление на регионалното развитие са свързани с интегриране на функциите, свързани с управлението на регионалното развитие на досегашната Главна дирекция "Стратегическо планиране на регионалното развитие и административно-териториално устройство", които са прехвърлени към новосъздадената Главна дирекция "Стратегическо планиране и програми за регионално развитие", която е Управляващ орган на ОП "Региони в растеж". Този подход осигурява възможност по-ефективно планиране, финансово осигуряване и изпълнение на политиката за регионално развитие. Същевременно е необходимо запазване и развитие на изградения административен капацитет на *териториалните отдели* за ефективно наблюдение на изпълнението на РПР.

На ниво ЕС *няма значими промени* в действащата правна и стратегическа рамка на политиката за сближаване.

През 2017 г. стартира *процеса на обсъждане на перспективите на политиката за сближаване за периода след 2020 г.* Дискусиите на този етап са фокусирани в рамката, определена от **Бялата книга за бъдещето на Европа** и изготвените документи за размисъл. *Политиката за сближаване* е основна тема за обсъждане в тези документи.

В началото на м. октомври 2017 г. беше ЕК публикува **"Моят регион, моята Европа, нашето бъдеще – седми доклад за икономическото, социалното и териториалното сближаване"**³¹, които посочват, че ЕС с 27 държави членки (след оттеглянето на Обединеното кралство) ще се сблъска с множество предизвикателства в периода до 2025 г. и след това.

²⁹ ДВ, бр. 13 от 7.02.2017 г.

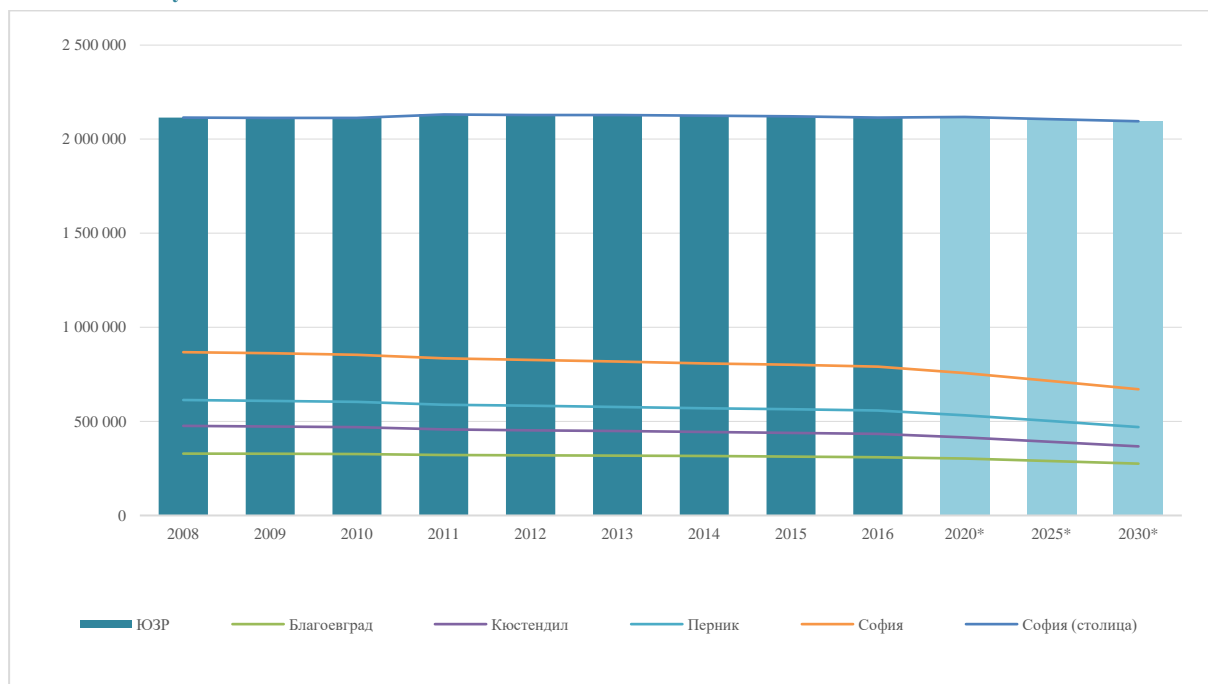
³⁰ "Национален център за териториално развитие" – ЕАД, гр. София, § 1 от допълнителната разпоредба, т. 14.

³¹ http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/cohesion-report/

3. Промени в социалното и икономическото развитие на ЮЗР и съответствие на РПР с тях

Демографският профил на ЮЗР се характеризира със запазване на параметрите от 2008 г. ЮЗР е единствения район от ниво 2, в който не се наблюдава намаление на населението. Това се дължи на нарастването на населението на област София (столица) – за периода с 6,1%. Населението във останалите области на района намалява, като най-силно е изразена тенденцията в област Кюстендил – с 16,3%, следвана от Перник (9,9%) и София област (7,9%) Намалението в област Благоевград е 5,6%. Към края на 2016 г. населението на ЮЗР е **2 115 344 души**. Две от областите в ЮЗР – Кюстендил и Перник, не отговарят на изискванията на Регламент (ЕО) № 1059/2003 г. на Европейския парламент и на Съвета от 26 май 2003 година за установяване на обща класификация на териториалните единици за статистически цели (NUTS), според който населението в административните единици от ниво 3, следва да бъде най-малко **150 000 души**. Прогнозите на НСИ³² потвърждават устойчивостта на тенденцията – към 2020 г. се очаква населението на ЮЗР да бъде **2 117 619 души**, а през 2030 г. – да намалее до **2 095 248 души** или с 0,9% по-малко от 2016 г.

графика 2. Население в ЮЗР и по области за периода 2008-2016 г. и прогнозни данни за 2020, 2025 и 2030 г., души

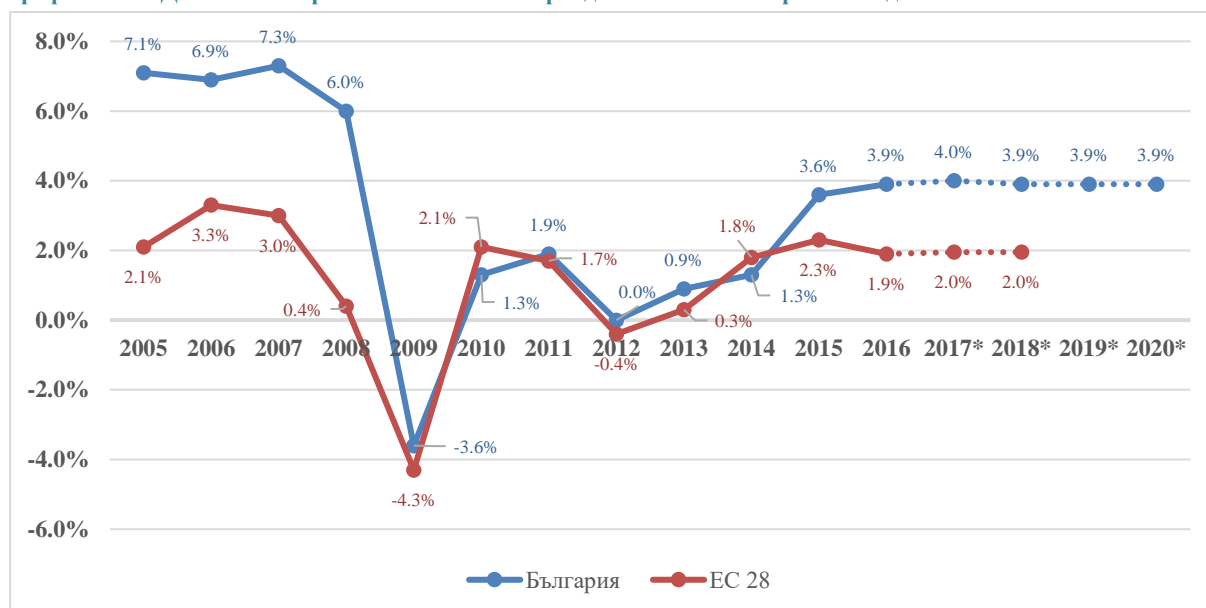

Източник: НСИ

³² НСИ, прогноза I вариант (при хипотеза за конвергентност)

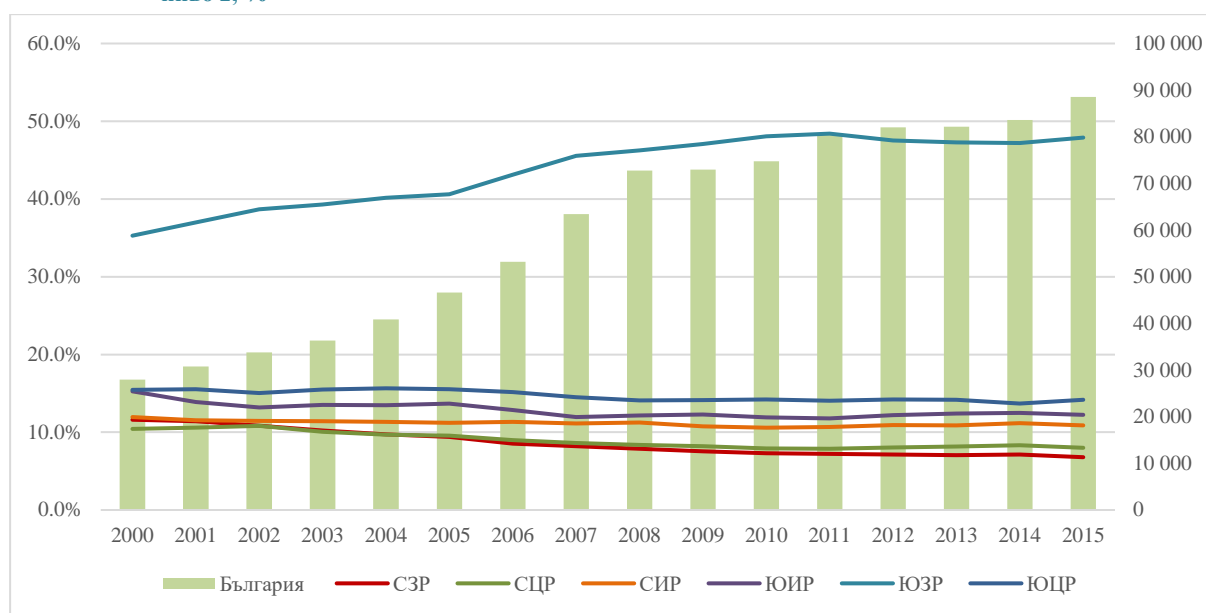
Социалното и икономическото развитие на ЮЗР през периода 2014-2017 г. се характеризира с положителна промяна на ключовите макроикономически индикатори. Това се дължи основно на общата динамика на развитието на страната след 2012 г., изразяваща се в нарастване на БВП с темпове по-бързи от средните за ЕС, които, макар и частично, възстановяват в известна степен растежа от преди 2009 г. Прогнозните данни потвърждават, че до 2020 г. темпът на растеж на БВП на страната се очаква да бъде по-бърз от средния за ЕС 28.

графика 3. Динамика на растежа на БВП за периода 2005-2016 г. и прогнозни данни за 2017-2020 г.

Източници: НСИ, ЕВРОСТАТ, ЕК Генерална дирекция "Икономически и финансови въпроси"

графика 4. Ръст на БВП за периода 2000-2015 г. на национално ниво, (млн. лв.) и принос на районите от ниво 2, %

Източник: НСИ, ЕВРОСТАТ

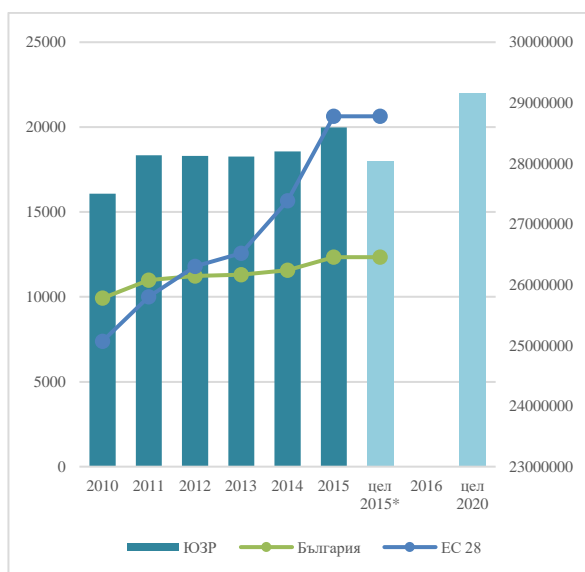
В периода 2009-2015 г. **приносът на ЮЗР в общия БВП нараства (0,8%)**. Най-високи стойности през периода са достигнати през 2011 г., когато приносът е 48,4%. Това прави районът **основен двигател за развитието на страната** с близо 50% принос към БВП на страната. Достигнатото ниво на показателя **БВП на глава от населението, лв.** през 2015 г. надхвърля междинната целева стойност, а потенциалът за достигане на цел 2020 е значителен.

Коефициентът на икономическа активност (15+) нараства след 2011, като през 2016 г. намалява спрямо стойността през 2015 г. През 2015 г. достига 58,4% като не достига до междинната целева стойност на индикатора (59%), но през 2015 г. намалява до 58%. Активността е значително по-висока от средното за страната, като е сравнима и малко по-висока от средната за ЕС. Въпреки това, динамиката през разглеждания период определя поставената цел 2020 (64%) като амбициозна.

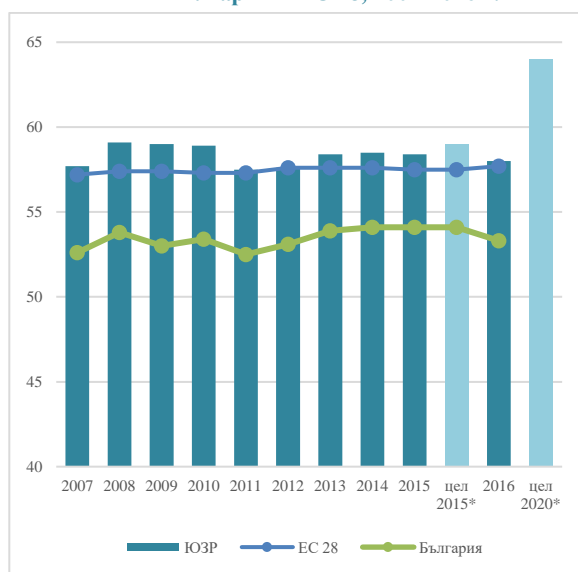
Коефициентът на безработица намалява съществено след 2013 г. и през 2015 г. достига 6,7% при 9,1% средно за страната и 8,6% средно за ЕС. Стойността за 2015 г. е малко по-висока от междинната целева стойност за 2015 г. от 6,5%, като през 2016 г. намалява до 5,4% и на практика се доближава до цел 2020 (5%).

Макар и неравномерно на годишна база, *общият доход на лице от домакинство* нараства съществено в периода 2011-2016 г., като стойността за 2015 г. от 6 427 лв. е по-висока от междинната целева стойност, а стойността за 2016 г. – 6 721 лв. значително се доближава до цел 2020 (5 800 лв.)

графика 5. БВП на глава от населението за ЮЗР, България и ЕС 28, 2010-2015 г., лв.

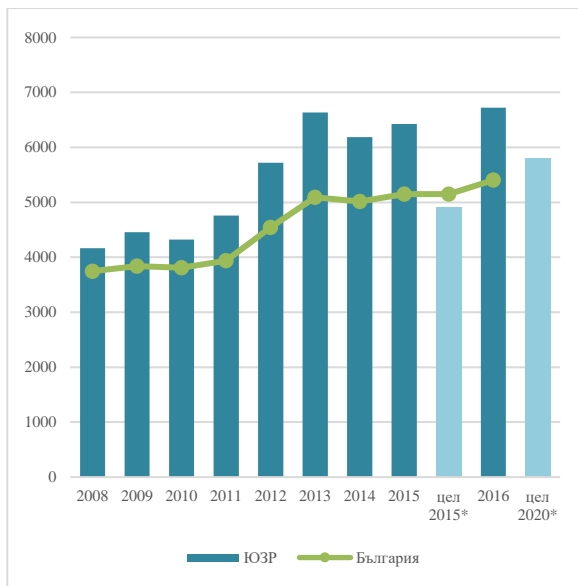
графика 6. Коефициент на икономическа активност на населението на 15 и повече навършени години за ЮЗР, България и ЕС 28, 2007-2016 г.

графика 7. Коефициент на безработица за ЮЗР, България и ЕС 28, 2007-2016 г.

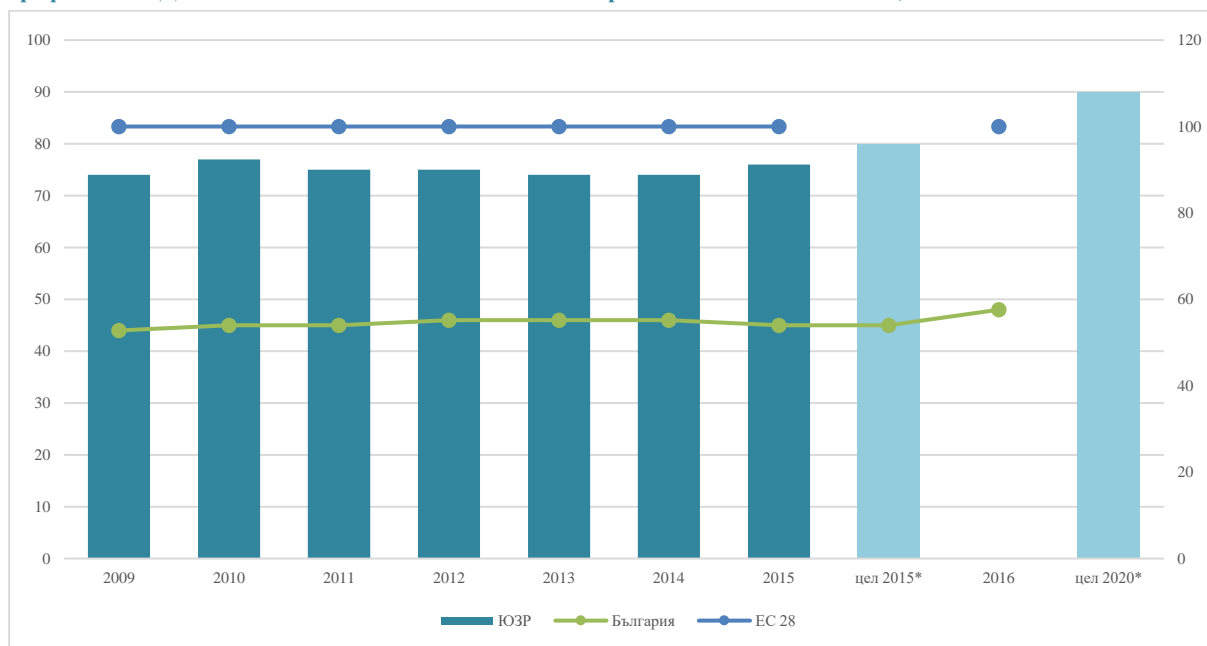
графика 8. Общ доход на лице от домакинство в ЮЗР, 2008-2016 г., лв.

Източници: НСИ, ЕВРОСТАТ

ЮЗР не постига междинната цел за 80% дял на БВП на човек от населението от средната стойност на ЕС 28 – постигнати са 76%, което представлява намаление от 1 пункт спрямо 2020 г. Растежът след 2011 г. предполага ограничен потенциал за постигане на целта от 90% дял на БВП на човек от населението от средната стойност на ЕС 28 през 2020 г.

графика 9. Дял на БВП на човек от населението от средната стойност на ЕС 28, %

Източник: НСИ, ЕВРОСТАТ

таблица 5. Степен на постигане на целите на ключовите индикатори

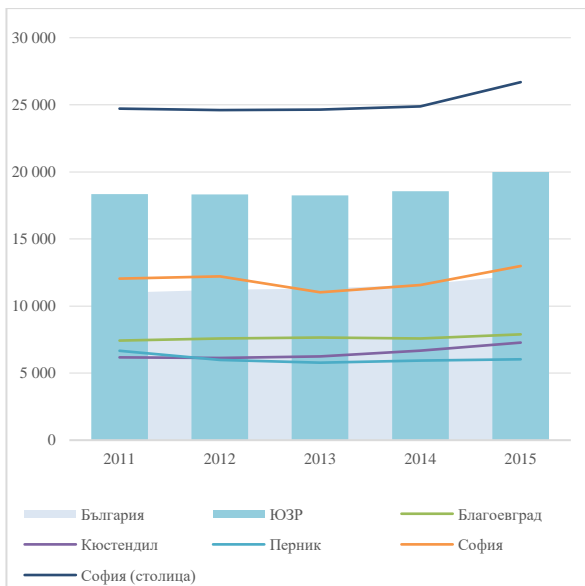
Ключови индикатори	Степен на постигане на заложеното изменение – цел 2015 г.	Принос към постигане на целите на ключовите индикатори
БВП на човек от населението, лв.	5 ↑	Постигнат планиран принос, значително над планирания
Дял на БВП на човек от населението от средната стойност на ЕС 28, %	1 ↗	Ограничен принос
Коефициент на безработица на населението на 15 и повече навършени години, %	2 ↑	Задоволителен принос
Коефициент на икономическа активност на населението на 15 и повече навършени години, %	2 ↑	Задоволителен принос
Общ доход на лице от домакинство, лв.	5 ↑	Постигнат планиран принос, значително над планирания

За оценка на **вътрешнорегионалните различия** са анализирани следните индикатори на ниво област (ниво 3) за ЮЗР:

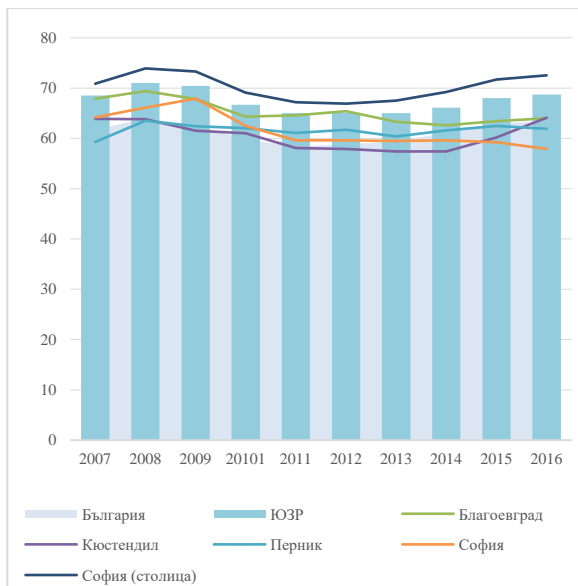
- БВП на човек от населението, лв.;
- Коефициент на заетост (15-64 навършени години);
- Коефициент на безработица (15-64 навършени години);
- Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение.

Подбраните индикатори позволяват да бъде анализирано развитието на ЮЗР, в контекста на общото развитие на страната. Данните за всички индикатори са с надеждно качество, тъй като са базирани на официални статистически данни от НСИ, съответно от ЕВРОСТАТ.

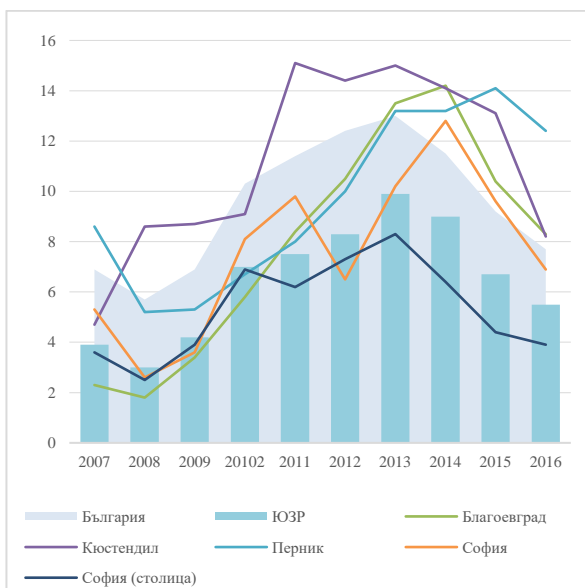
графика 10. БВП на човек от населението за ЮЗР, по области, 2011-2015 г., лв.

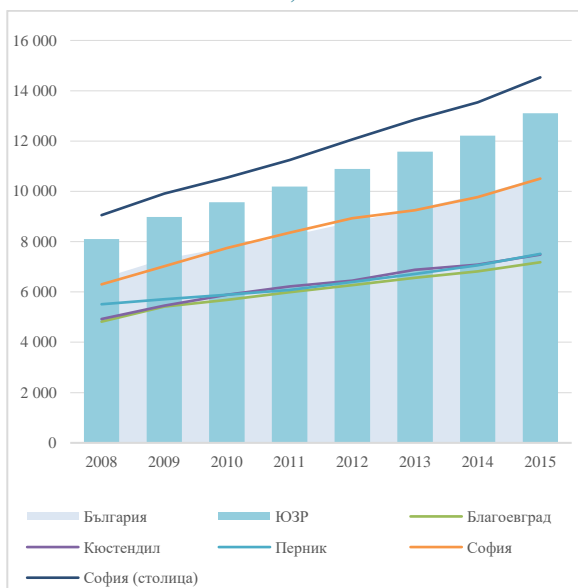
графика 11. Коэффициент на заетост (15-64 г.) за ЮЗР, по области, 2007-2016 г.

графика 12. Коэффициент на безработица за ЮЗР, по области, 2005-2016 г.

графика 13. Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение за ЮЗР, по области, 2008-2015 г., лв.

Източник: НСИ, ЕВРОСТАТ

За периода 2010-2015 г. не се наблюдава напредък в преодоляването на вътрешнорегионалните различия в ЮЗР.

Въпреки, че безработицата на ниво район продължава да намалява след 2013 г., се наблюдават значителни различия между областите. Стойностите за 2015 г. за всички области, с изключение на София (столица) са по-високи от средните за страната. И през 2016 г. значителна остава безработицата в област Перник (12,4%). Разликата

между най-високата и най-ниската стойност е нараснала с 5,2 процентни пункта спрямо 2010 г.

Различията по отношение на *заетостта* спрямо 2010 г. **нарастват съществено**, поради значителното намаляване на коефициента на заетост през целия период в областите София, Благоевград и Перник, като в същото време заетостта в София (столица) продължава да нараства. Положителна тенденция след 2014 г. се наблюдава и в област Кюстендил.

Различията по отношение на *БВП на глава от населението* се увеличават поради нарастването на стойността в София (столица) и намаляване в област Перник.

Различията в *размера на средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение* се увеличават в сравнение с 2008 г., като най-същественят фактор е значителното нарастване на заплатата в област София (столица) – с 65% за периода 2008-2016 г. и нарастване в останалите области с темпове, по-ниски от средното за страната.

4. Първоначалните резултати от изпълнението на РПП по физически и финансови индикатори

Първоначалните резултати от изпълнението на РПП на ЮЗР по физически и финансови индикатори са оценени въз основа на последни налични данни (основно за периода 2014-2016 г. за физическите и към октомври 2017 г. за финансовите индикатори).

4.1. Специфични/физически индикатори

Оценката на първоначалните резултати е изготвена с помощта на индекс, отразяващ степента на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори за изминалото време за всеки от приоритетите на РПП на ЮЗР. Индексът на изпълнение се групира около петстепенна оценъчна скала. Процентното изпълнение за съставяне на оценките по скала се изчислява спрямо постигнатите междинни резултати за специфичните индикатори, отчитащи физически величини за 2016 г. За специфичните индикатори, за които е налична статистическа информация, изпълнението се оценява спрямо постигнатите междинни резултати за 2015 г.

Като показател за изпълнение на приоритет по скала е използвана средноаритметичната, закръглена стойност на постигнатото изменение на специфичните индикаторите

за изпълнение по избрания приоритет и посочената скала (при равни тегла на специфичните индикатори).

таблица 6. Степен на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори по приоритетите на Приоритет 1

Приоритет 1: Повишаване конкурентоспособността на регионалната икономика		
<i>Специфичен индикатор</i>	<i>Оценка по скала</i>	<i>Напредък</i>
Модернизирани и технологично обновени предприятия, брой	1 ↗	ограничен напредък
Нарастване на приходите от дейността на микро, малките и средни предприятия, %	5 ↑	напредък значително над планирания
Относителен дял на заетите лица в МСП спрямо общия им брой в страната, %	5 ↑	надхвърлена цел 2020
Нарастване на преките чуждестранни инвестиции в нефинансовите предприятия, %	0 →	без напредък
Новоизградени и/или обновени технологични паркове, технологични центрове и бизнес-инкубатори, брой	1 ↗	ограничен напредък
Новосъздадени кълстери, брой	1 ↗	ограничен напредък
Нарастване на приходите от ношувки в средствата за подслон и местата за настаняване, %	5 ↑	надхвърлена цел 2020
Новосъздадени и/или маркетингани туристически продукти и дестинации, брой	5 ↑	напредък значително над планирания
Новосъздадени и/или подобрени туристически атракции, брой	1 ↗	ограничен напредък
Нарастване на селскостопанската продукция, %	n/a	-
Реализирани проекти по ПРСР за създаване на стопанства от млади фермери, брой	5 ↑	напредък значително над планирания
Реализирани проекти по ПРСР за модернизирани и реструктурирани на земеделски стопанства, брой	2 ↑	задоволителен напредък
Реализирани проекти по ПРСР за създаване и подпомагане на микропредприятия, брой	0 →	без напредък

графика 14. Физическо изпълнение на специфичните индикатори по приоритет 1 спрямо целта за 2015 г.

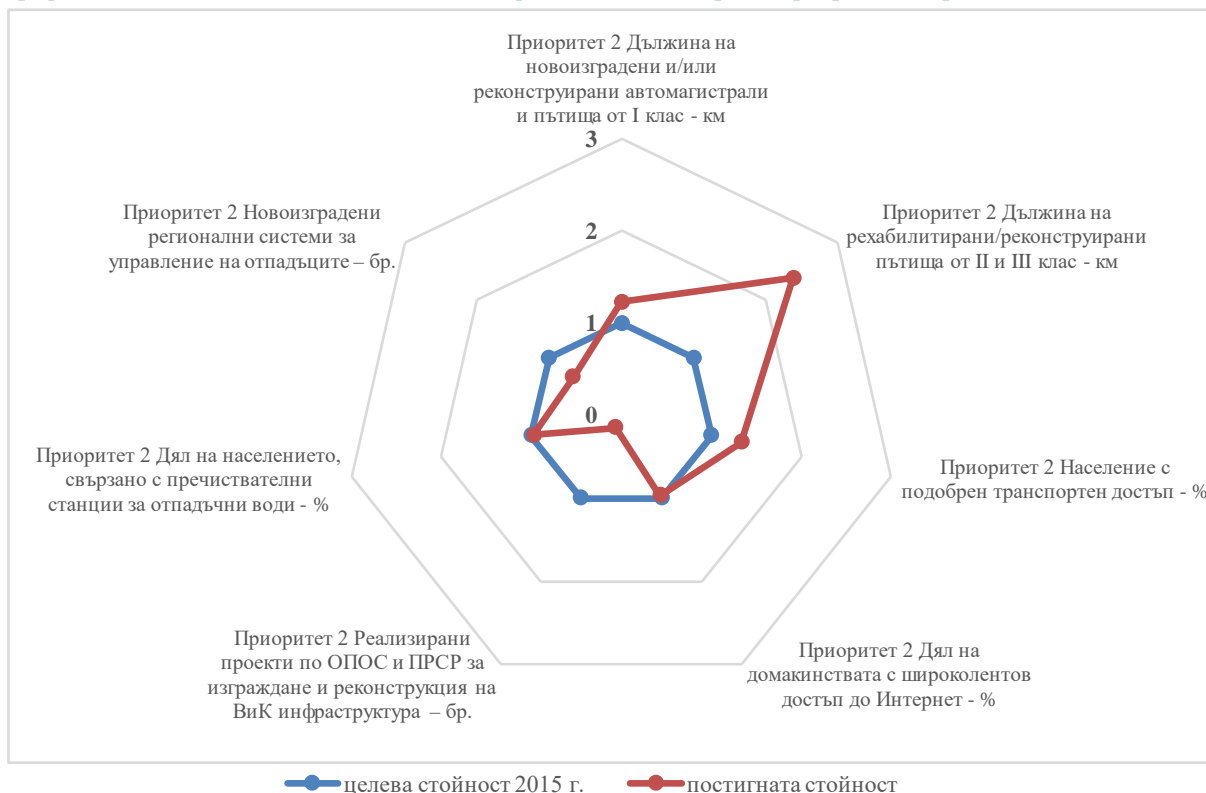

Източник: НСИ, ИСАК, ИСУН2020, Годишни доклади за наблюдение на изпълнението на РПР на ЮЗР, 2014, 2015 и 2016 г.

таблица 7. Степен на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори по приоритетите на Приоритет 2

Приоритет 2: Развитие на техническата инфраструктура		
Специфичен индикатор	Оценка по скала	Напредък
Дължина на новоизградени и/или реконструирани автомагистралаи и пътища от I клас, км	4 ↗	напредък над планирания
Дължина на рехабилитирани/реконструирани пътища от II и III клас, км	5 ↑	напредък значително над планирания
Население с подобрен транспортен достъп, %	5 ↑	напредък значително над планирания
Дял на домакинствата с широколентов достъп до Интернет, %	2 ↑	задоволителен напредък
Реализирани проекти по ОПОС и ПРСР за изграждане и реконструкция на ВиК инфраструктура, брой	1 ↗	ограничен напредък
Дял на населението, свързано с пречиствателни станции за отпадъчни води, %	2 ↑	задоволителен напредък
Новоизградени регионални системи за управление на отпадъците, брой	2 ↑	задоволителен напредък

графика 15. Физическо изпълнение на специфичните индикатори по приоритет 2 спрямо целта за 2015 г.

Източник: НСИ, ИСАК, ИСУН2020, Годишни доклади за наблюдение на изпълнението на РПР на ЮЗР, 2014, 2015 и 2016 г.

таблица 8. Степен на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори по приоритетите на Приоритет 3

Приоритет 3: Опазване и подобряване на околната среда		
Специфичен индикатор	Оценка по скала	Напредък
Реализирани проекти за предотвратяване и превантивна защита от природни бедствия, брой	1 ↗	ограничен напредък
Изградени системи за ранно предупреждение за възникващи опасности от наводнения, пожари, свлачища, брой	0 →	без напредък
Реализирани проекти по ПРСР за подпомагане състоянието на горите и горскостопанската инфраструктура, брой	0 →	без напредък

графика 16. Физическо изпълнение на специфичните индикатори по приоритет 3 спрямо целта за 2015 г.

Източник: НСИ, ИСАК, ИСУН2020, Годишни доклади за наблюдение на изпълнението на РПР на ЮЗР, 2014, 2015 и 2016 г.

таблица 9. Степен на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори по приоритетите на Приоритет 4

Приоритет 4: Повишаване конкурентоспособността на човешките ресурси и подобряване качествата на урбанизираната среда		
Специфичен индикатор	Оценка по скала	Напредък
Рехабилитирани образователни заведения, брой	5 ↑	надхвърлена цел 2020
Рехабилитирани здравни заведения и заведения за социални услуги, брой	5 ↑	надхвърлена цел 2020
Реконструирани сгради и обекти на културата, брой	0 →	без напредък
Изградени и реконструирани обекти на инфраструктурата за професионален спорт и спорт в свободното време, брой	5 ↑	надхвърлена цел 2020
Реализирани проекти за създаване/обновяване на зелени площи в градските райони, брой	5 ↑	надхвърлена цел 2020
Реализирани проекти за подобряване качеството на средата и живота в селските райони, брой	1 ↗	ограничен напредък
Реализирани проекти за развитие на градски транспорт, брой	3 →	постигната междинна цел
Реализирани проекти за подобряване на енергийната ефективност на жилищни и публични сгради, брой	5 ↑	напредък значително над планирания

графика 17. Физическо изпълнение на специфичните индикатори по приоритет 4 спрямо целта за 2015 г.

Източник: НСИ, ИСАК, ИСУН2020, Годишни доклади за наблюдение на изпълнението на РПР на ЮЗР, 2014, 2015 и 2016 г.

таблица 10. Степен на постигане на заложеното изменение на специфичните индикатори по приоритетите на Приоритет 5

Приоритет 5: Укрепване на административния капацитет и развитие на сътрудничеството		
Специфичен индикатор	Оценка по скала	Напредък
Реализирани проекти по Оперативните програми, съфинансирани от Структурните и Кохезионния фонд на ЕС, бр.	4 ↗	напредък над планираното
Реализирани проекти по програмите за трансгранично сътрудничество, бр.	5 ↑	напредък значително над планирания
Служителите, преминали обучение за развитие на уменията за управление на проекти, финансов контрол и прилагане на интегрирани системи за развитие, бр.	5 ↑	надхвърлена цел 2020
Новосъздадени ПЧП, бр.	0 →	без напредък
Реализирани проекти за осигуряване на административното обслужване на гражданите и бизнеса по електронен път, бр.	1 ↗	ограничен напредък

графика 18. Физическо изпълнение на специфичните индикатори по приоритет 5 спрямо целта за 2015 г.

Източник: НСИ, ИСАК, ИСУН2020, Годишни доклади за наблюдение на изпълнението на РПР на ЮЗР, 2014, 2015 и 2016 г.

Междинните целеви стойности за 2015 г. за част от специфичните индикатори са постигнати над значително над планираното. За част от индикаторите са постигнати и цели 2020.

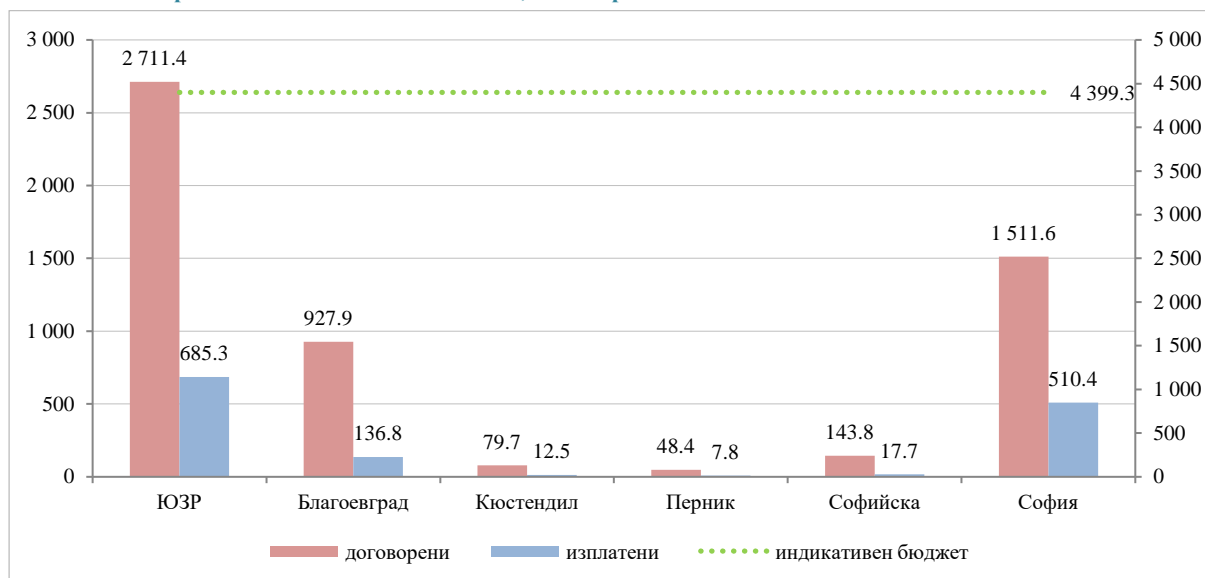
В случаите, в които не е постигнат напредък по изпълнението (0 ➔ по скалата), могат да бъдат идентифицирани две основни причини. *Първата* е, че в периода 2014-2016 г. не са стартирали финансиращи програми, подкрепящи реализацията на определен тип проекти, или тези проекти са от специфично естество и тяхната реализация изисква по-дълъг период от време. *Втората* причина, че част от специфичните индикатори са дефинирани нееднозначно и/или за тяхното изпълнение е трудно да бъде събрана достоверна информация без да бъдат извършвани прекомерни разходи.

В случаите, в които е постигнат ограничен напредък по изпълнението (1 ➔ по скалата), за постигане на целевите стойности на съответните индикатори до края на плановия период, са необходими целенасочени усилия.

4.2. Финансови индикатори

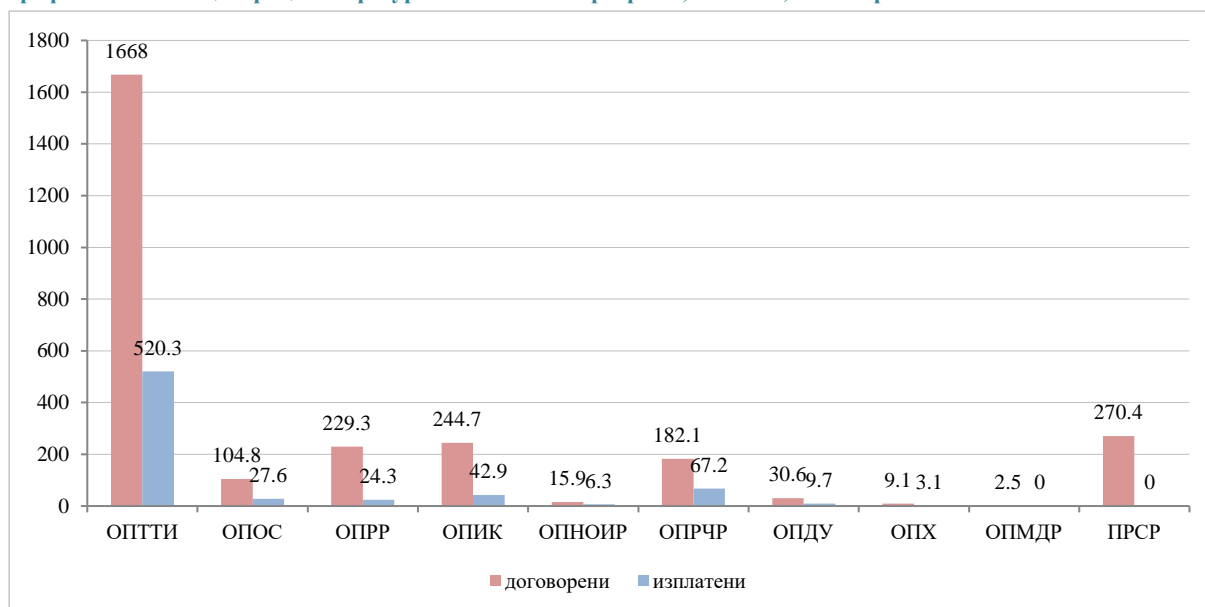
Оценено е съответствието на договорените средства по програмите, финансирани от фондовете на ЕС с планираните необходими финансови ресурси за изпълнението на РПР на ЮЗР.

графика 19. Договорени и изплатените средства (ОП и ПРСР) общо и по области и сравнение с предвижданията на РПР на ЮЗР, октомври 2017

Източник: ИСУН2020, ИСАК

графика 20. Концентрация на ресурси в ЮЗР – по програми, млн. лв., октомври 2017

Източник: ИСУН2020, ИСАК

Към м. октомври 2017 г. договорените средства по програми, финансирани от фондовете на ЕС представляват 62,7% от планираните индикативни финансови ресурси за осъществяване на целите на РПР на ЮЗР за периода 2014-2020 г. Прогнозата за

постигане на планираните нива на финансов ресурс е "положителна", предвид предстоящото стартиране на значителна част от мерките по оперативните програми и ПРСР, както и приносът на националното публично участие – национален и местни бюджети.

Делът на договорените в ЮЗР средства по области е разпределен по следния начин: София (столица) – 34,36%, Благоевград – 21,1%, София – 3,3%, Кюстендил – 1,8%, Перник – 1,1%. Разпределението на дела на средствата, които са изплатени (от общата сума на договорените в ЮЗР) е съответно София (столица) – 18,82%, Благоевград – 5,1%, София – 0,65%, за останалите две области също под 1%.

графика 21. Основни източници на финансиране на мерките за изпълнение на РПР на ЮЗР

Източник: ИСУН2020, ИСАК

Основен дял във финансирането на мерките за изпълнение на РПР на ЮЗР към момента на междинно оценяване имат ОПТТИ (60,5%), ПРСР (9,8%), ОПИК (8,9%), ОПРР (8,3%), ОПРЧР (6,6%). Високият дял на ОПТТИ се дължи на инвестициите в разширение на метрото в град София.

5. Степен на постигане на целите на РПР на ЮЗР

Напредъкът по изпълнение на отделните приоритети на РПР на ЮЗР е оценен въз основа на постигане целите на съответните специфични индикатори. Степента на постигане на стратегическата цел е оценена въз основа на напредъка по приоритети. В допълнение е оценен и приноса на изпълнението на плана към постигане на показателите по Европа 2020.

5.1. Приоритет 1: Повишаване конкурентоспособността на регионалната икономика

Изпълнението на *Приоритет 1* е свързано с прилагане на мерки за повишаване конкурентоспособността и постигане на ускорен растеж на икономиката на ЮЗР. Фокус е поставен върху инвестициите и приложение на иновации в икономиката, туризма и селското стопанство, като фактор за развитието му.

Прегледът на мерките, реализирани по приоритетите на *Приоритет 1* показва, че е налице напредък по изпълнението на мерките и по приоритета.

таблица 11. Степен на изпълнение на Приоритет 1, въз основа на постигнатото изменение на специфичните индикатори

	Средно за приоритет	Средно за приоритет – скала	Средно за приоритет
Приоритет 1: Повишаване конкурентоспособността на регионалната икономика	2,6	3 →	3 →

Постигнат е планирания напредък по реализацията на мерките, чрез които се реализира *Приоритет 1*, чрез което е постигнат и планирания напредък по нея. Напредък над планираното е налице в областта на подкрепата за малкия и средния бизнес, иновациите и инвестициите, както и в областта на туризма. Това обуславя наличието на значителен потенциал за изпълнение на *Приоритет 13* в рамките на програмния период до 2020 г.

Потенциалът за икономическо сближаване в национален и вътрешнорегионален план в района до 2020 г. е ограничен.

5.2. Приоритет 2: Развитие на техническата инфраструктура

Приоритет 2 предвижда развитие на техническата инфраструктура, свързана с транспорт, комуникации и околна среда.

Прегледът на мерките, реализирани по приоритетите на Приоритет 2 показва, че е налице напредък по изпълнението на всички мерки по приоритета.

таблица 12. Степен на изпълнение на Приоритет 2, въз основа на постигнатото изменение на специфичните индикатори

	Средно за приоритет	Средно за приоритет – скала	Средно за приоритет
Приоритет 2: Развитие на техническата инфраструктура	3,0	3 →	3 →

По Приоритет 2 е постигнат планирания напредък. Значително над планирания напредък е постигнат в областта на транспортната инфраструктура. Задоволителен напредък е постигнат в областта на инфраструктурата за опазване на околната среда. Това обуславя наличието на значителен потенциал за изпълнение на Приоритет 3 в рамките на програмния период до 2020 г.

5.3. Приоритет 3: Опазване и подобряване на околната среда

Реализирането на Приоритет 3 е свързано с мерки на предотвратяване и превантивна защита от природни бедствия и ранно предупреждение, както и развитие на горския сектор. Прегледът на мерките, реализирани по приоритетите на Приоритет 3 показва, че е налице силно ограничен напредък по изпълнението на мерките и по трите области.

таблица 13. Степен на изпълнение Приоритет 3, въз основа на постигнатото изменение на специфичните индикатори

	Средно за приоритет	Средно за приоритет – скала	Средно за приоритет
Приоритет 3: Опазване и подобряване на околната среда	0	0 →	0 →

Изпълнението на мерките по Приоритет 3 се характеризира с липса на напредък, дължащ се на спецификата на включените в обхвата му мерки и избраните специфични индикатори за оценка на напредъка. Постигнат е ограничен напредък за реализация на проекти за предотвратяване и превантивна защита от природни

бедствия. Липсата на напредък по изграждане на системи за ранно предупреждение за възникващи опасности от наводнения, пожари, свлачища и проекти за подпомагане състоянието на горите и горскостопанската инфраструктура се дължат на отлагане на стартирането на съответните финансиращи програми.

Това обуславя наличието на ограничен потенциал за изпълнение на *Приоритет 3* в рамките на програмния период до 2020 г.

5.4. Приоритет 4: Повишаване конкурентоспособността на човешките ресурси и подобряване качествата на урбанизираната среда

Реализирането на *Приоритет 4* е свързано с осъществяването на мерки за подобряване повишаване конкурентоспособността на човешките ресурси и подобряване качествата на урбанизираната среда. Прегледът на мерките, реализирани по приоритетите на *Приоритет 4* показва, че е налице напредък с различна степен по изпълнението на мерките по приоритета.

таблица 14. Степен на изпълнение на Приоритет 4, въз основа на постигнатото изменение на специфичните индикатори

	Средно за приоритет	Средно за приоритет – скала	Средно за приоритет
Приоритет 4: Повишаване конкурентоспособността на човешките ресурси и подобряване качествата на урбанизираната среда	4,1	4 ↗	4 ↗

Изпълнението на мерките по Приоритет 4 се характеризира с напредък над планираното. Към момента се наблюдава изразен напредък в изпълнението на мерки, свързани с рехабилитация на образователни заведения, здравни заведения и заведения за социални услуги, обекти на инфраструктурата за професионален спорт и спорт в свободното време, проекти за подобряване на енергийната ефективност на жилищни и публични сгради. Ограничен е напредъка в изпълнението на мерки за подобряване качеството на средата и живота в селските райони, поради все още нестартиралите процедури за финансиране по ПРСР.

Постигнатите резултати и предстоящото договаряне на средства за развитие на селските райони по ПРСР обуславя и наличието на значим потенциал за изпълнение на *Приоритет 4* в рамките на програмния период до 2020 г.

5.5. Приоритет 5: Укрепване на административния капацитет и развитие на сътрудничеството

Реализирането на *Приоритет 5* е свързано с осъществяването на мерки за укрепване на административния капацитет и развитие на сътрудничеството. Прегледът на мерките, реализирани по приоритетите на *Приоритет 4* показва, че е налице напредък с различна степен по изпълнението на мерките по приоритета.

таблица 15. Степен на изпълнение на Приоритет 5, въз основа на постигнатото изменение на специфичните индикатори

	Средно за приоритет	Средно за приоритет – скала	Средно за приоритет
Приоритет 5: Укрепване на административния капацитет и развитие на сътрудничеството	3,0	3 →	3 →

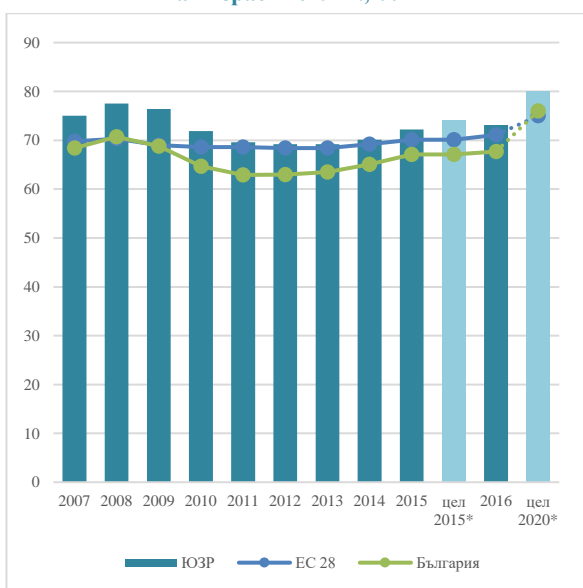
Изпълнението на мерките по Приоритет 5 се характеризира с напредък над планираното по част от индикаторите. Към момента се наблюдава изразен напредък в изпълнението на мерки, свързани с реализирани проекти по Оперативните програми, съфинансирани от Структурните и Кохезионния фонд на ЕС и по програми за трансгранично сътрудничество, както и повишаване на капацитета на служителите в администрацията. Ограничен е напредъка в изпълнението на мерки за реализиране на проекти за осигуряване на административното обслужване на гражданите и бизнеса по електронен път и създаване на ПЧП.

Постигнатите резултати обуславят наличието на значим потенциал за изпълнение на *Приоритет 5* в рамките на програмния период до 2020 г.

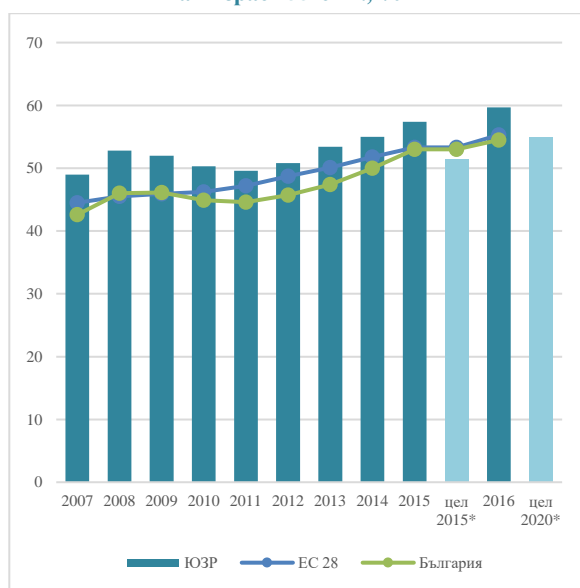
5.6. Принос към постигане целите на Стратегия "Европа 2020"

Изпълнението на РПР следва да допринася изпълнението на поетите от България национални ангажименти по отношение постигане целите на Стратегията "Европа 2020". Дефинираните индикатори обективно измерват напредъка при реализацията на най-важния стратегически документ на ниво ЕС и до голяма степен отразяват и постигането на стратегическите цели на РПР. За тяхното проследяване НСРР определя техните целеви стойности на регионално ниво.

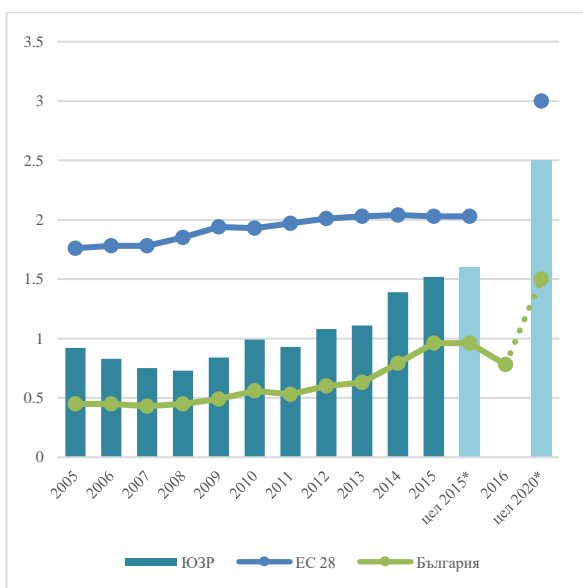
графика 22. Коефициент на заетост на населението на възраст 20-64 г., %

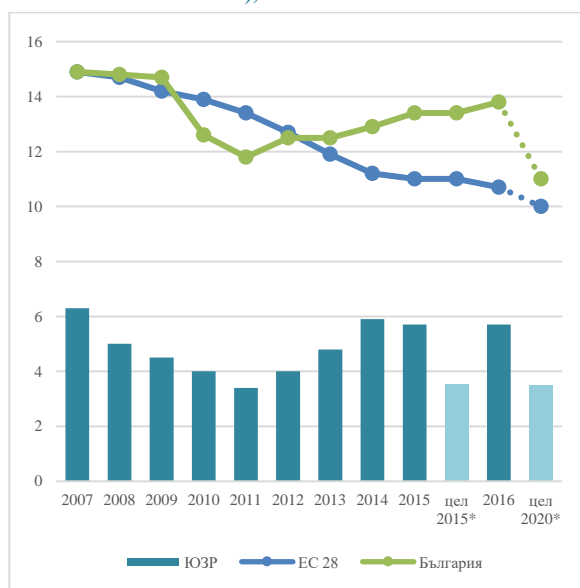
графика 23. Коефициент на заетост на населението на възраст 55-64 г., %

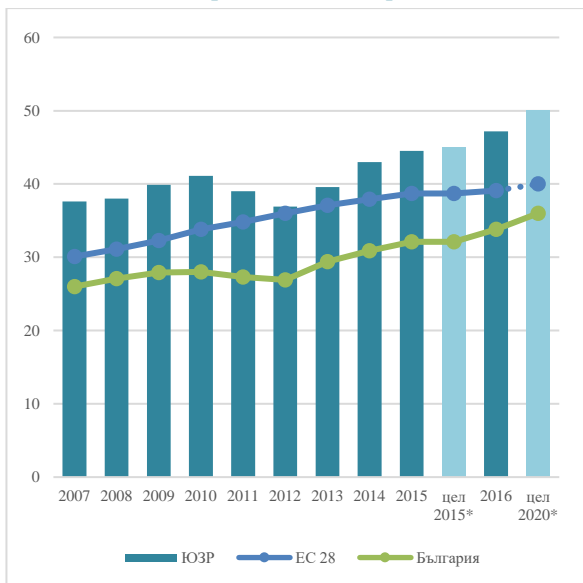
графика 24. Инвестиции в научноизследователска и развойна дейност, % от БВП

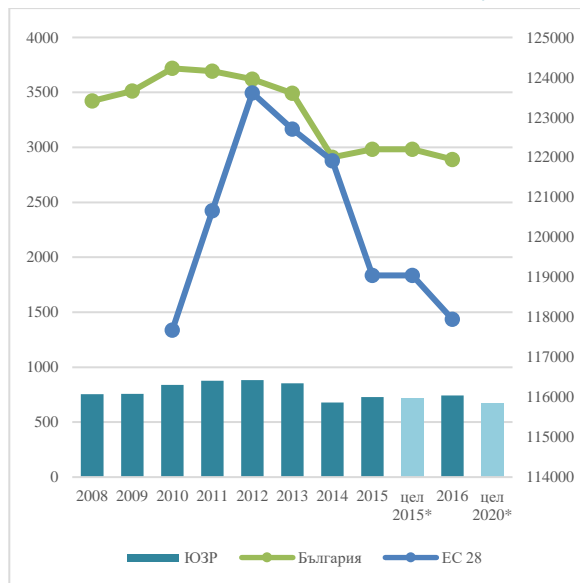
графика 25. Дял на преждевременно напусналите образователната система (на възраст 18-24 г.), %

графика 26. Дял на 30-34 годишните със завършено висше образование, %

графика 27. Население в риск от бедност или социално изключване, хил. души

Източник: НСИ, ЕВРОСТАТ

таблица 16. Принос на РПР към постигането на националните цели на Стратежията на ЕС "ЕВРОПА 2020"

Индикатори "Европа 2020"	Степен на постигане на заложеното изменение – цел 2015 г.	Принос на РПР към постигането на националните цели
Коефициент на заетост на населението на възраст 20-64 навършени години, %	1 ↗	Ограничен принос
Коефициент на заетост на населението на възраст 55-64 г.	5 ↑	Постигнат планиран принос, значително над планирания
Инвестиции в научноизследователска и развойна дейност, % от БВП	2 ↑	Задоволителен принос (близо до "планиран принос")
Дял на преждевременно напусналите образователната система (на възраст 18-24 г.), %	0 →	Без принос
Дял на 30-34 годишните със завършено висше образование, %	2 ↑	Задоволителен принос (много близо до "планиран принос")
Население в риск от бедност или социално изключване, хил. души	2 ↑	Задоволителен принос

Инвестициите в научноизследователска и развойна дейност, като % от БВП, се увеличават в периода след 2011 г., като по-значителен е техният ръст през 2014 и 2015 г. Напредъкът по постигане на междинната цел за 2015 г. на регионално ниво е близо 95%, с което приносът за изпълнението на *Приоритет 1* на РПР на ЮЗР се доближава до планирания. Следва да се отчете, че част от тази положителна тенденция се дължи на реализацията на жизнеспособни иновационни проекти, чието изпълнение, финансирано чрез

ОПИК, ще окаже положително влияние върху икономиката на района. За постигане на целевата стойност на индикатора за 2020 г. е **необходима целенасочена подкрепа**.

Коефициентът на заетост на населението на възраст 20-64 навършени години нараства след 2013 г., но остава под заложената междинна цел за 2015 г. Въпреки ръста в заетостта, надхвърлящ на средното за страната, както и средното за ЕС, потенциалът за постигане на целевата стойност на индикатора за 2020 г. е **сравнително ограничен, предвид нейната амбициозност (80%)**.

Коефициентът на заетост на населението на възраст 55-64 г. нараства след 2011 г., като ръстът е по-значителен през 2016 г. Целевата стойност на индикатора за 2015 г. е **надхвърлена значително**, както и тази за 2020 г.

Промените в *дела на преждевременно напусналите образователната система (на възраст 18-24 г.)* са негативни на годишна база в по-голямата част на периода с нарастване до 2014, като се регистрира намаление през 2015 и 2016 г. Междинната целева стойност на индикатора за 2015 г. не е постигната, а предвид тенденцията на национално ниво за слабо повишаване на дела, потенциалът за постигане на целевата стойност за 2020 г. е **ограничен**.

Нарастването на *дела на 30-34 годишните със завършено висше образование* също е неустойчиво като тенденция. Междинната цел на индикатора за 2015 г. (45) на практика е постигната с 44,5% през 2015 г. Предвид нарастването на стойността, потенциалът за постигане на целевата стойност за 2020 г. е **умерен**.

Делът на населението в риск от бедност или социално изключване намалява след 2014 г., като междинната цел за 2015 г., не е постигната.

За да бъде постигнат планирания принос в изпълнението на национални ангажменти по отношение постигане целите на Стратегията Европа 2020 е необходимо планираните мерки и финансови ресурси да бъдат осъществени в значителна степен в обхвата на плановия период.

Към момента, НСИ не проследява на ниво NUTS2 промените на индикаторите по целите 20/20/20 по отношение на климата и енергийното потребление, както и дела на застрашените от бедност. В тази връзка не могат да бъдат посочени източници на достоверна информация за проследяването им и съответно не са включени в междинната оценка на РПР на ЮЗР.

б. Ефективност и ефикасност на финансовите инструменти и използваните ресурси за изпълнение на РПР

Определените в РПР на ЮЗР икономически и финансови механизми за реализацията на плана, по източници, включват:

- Национално публично финансиране (републиканския бюджет, общински бюджети, както и финансови ресурси от други източници – публични фондове, предприятия);
- Европейски средства (от фондове на ЕС);
- Международни финансови институции;
- Частно финансиране (частни фирми, банки, застрахователни компании, фондации, асоциации, сдружения, средства на физически лица и др.).

Предвидено е основната маса от финансови средства да се формира от първите два основни източника – национално публично финансиране и средства от фондовете на ЕС. Средствата от международни финансови институции, имащи предимно характер на заемни средства, и частните финансови средства, се представят като допълващи на първите два източника.

Приносът на оперативните програми, финансирани от ЕФРР, ЕСФ, КФ и ЕЗФРСР за изпълнението на приоритетите на РПР на ЮЗР е оценен въз основа на информацията за на договорените и изплатените финансови ресурси по източници спрямо целите на плана. За мерките, свързани с изпълнението на РПР на ЮЗР в периода 2014-2017 г., реализирани със средства от държавния бюджет, от бюджетите на общините, от международни финансови институции, както и за частните инвестиции (извън съфинансирането по ОП), липсва систематизирана информация, която да позволява тяхното обвързване с целите и приоритетите на плана.

От обемът на договорените средства по оперативните програми и ПРСР (ЕС и национално съфинансиране) – близо 3 мил. лв., може да бъде направен извод, че е налице значителен потенциал за постигане на общия размер на средствата за реализация на РПР на ЮЗР за периода до 2020 г.

Към началото на октомври 2017 г. в ЮЗР са договорени 2945,8 млн. лв. или 44,1% от договорените средства по Оперативни програми. 23,6% от договорените средства са сертифицирани и изплатени.

Относително началния етап в реализацията на мерките по оперативните програми, съфинансирани от ЕС и представените данни, показват, че основните финансови ресурси в периода от началото на 2014 г. до м. октомври 2017 г. са договорени след края на 2015 г. В този смисъл, **степената на изпълнение на междинните целеви стойности към 2015 г. на всички типове индикатори за наблюдение на РПР следва да се разглежда като ефект от провежданата в предходния период политика за регионално развитие и съответно от мерките, осъществявани след края на периода 2007-2013 г.**

Към октомври 2017 г. налице е тенденция за концентрация на финансовите ресурси за изпълнение на мерки и дейности, свързани със *Приоритети 1, 2 и 4* на РПР на ЮЗР, в чийто обхват попадат основните инфраструктурни проекти, градското развитие, като и тези свързани с развитието на насърчаване на икономика на иновациите и развитие на инфраструктурата за опазване на околната среда.

III. ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

1. Обобщена оценка за изпълнението на РПР на ЮЗР

Визията и главната стратегическа цел, определени в РПР на ЮЗР остават актуални. Рамката на определените **приоритети**, като цяло съответстват на проблемите и нуждите на ЮЗР. Същевременно е необходимо да бъде установено съответствието на стратегическата рамка за развитие на ЮЗР с тематичните области на интервенции по ОП за 2014-2020 г., както и определяне на механизъм за обвързване с целите и приоритетите на плана на мерките, реализирани със средства от държавния бюджет и от бюджетите на общините.

Обобщението на анализа на показателите за изпълнението на стратегическите цели на РПР на ЮЗР показва, че:

- Демографският профил на ЮЗР се характеризира със запазване на параметрите от 2008 г. ЮЗР е единствения район от **ниво 2**, в който не се наблюдава намаление на населението. Това се дължи на нарастването на населението на област София (столица). Прогнозите на НСИ потвърждават устойчивостта на тенденцията – към 2020 г., населението на ЮЗР ще бъде **2 095 248 души** или с 0,9% по-малко от 2016 г.³³
- Две от областите в ЮЗР – **Кюстендил** и **Перник**, не отговарят на изискванията на *Регламент (ЕО) № 1059/2003 г.*, според който населението в административните единици от **ниво 3**, следва да бъде най-малко **150 000 души**.
- Социалното и икономическото развитие на ЮЗР през периода 2014-2017 г. се характеризира с **положителна промяна** на ключовите макроикономически индикатори.
- В периода 2009-2015 г. **приносът на ЮЗР в общия БВП нараства (0,8%)**. Най-високи стойности през периода са достигнати през 2011 г., когато приносът е 48,4%. Това прави районът **основен двигател за развитието на страната** с близо 50% принос към БВП на страната. Достигнатото ниво на показателя **БВП на глава от населението, лв.** през 2015 г. надхвърля както

³³ НСИ, прогноза I вариант (при хипотеза за конвергентност)

междинната целева стойност, а потенциалът за достигане на цел 2020 е значителен.

- За периода 2010-2015 г. **не се наблюдава напредък в преодоляването на вътрешнорегионалните различия** в ЮЗР. Въпреки, че *безработицата на ниво район продължава да намалява след 2013 г.*, се наблюдават **значителни различия между областите**. Стойностите за 2015 г. за всички области, с изключение на София (столица) са по-високи от средните за страната. Различията по отношение на *заетостта* спрямо 2010 г. **нарастват съществено**, поради значителното намаляване на коефициента на заетост през целия период в областите София, Благоевград и Перник, като в същото време заетостта в София (столица) продължава да нараства. Различията по отношение на *БВП на глава от населението* се увеличават поради нарастването на стойността в София (столица) и намаляване в област Перник. Различията в *размера на средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение* се увеличават в сравнение с 2008 г., като най-същественят фактор е значителното нарастване на заплата в област София (столица) – с 65% за периода 2008-2016 г

таблица 17. Степен на постигане на приоритетите на РПП на ЮЗР към 2015 г.

Приоритети на РПП на ЮЗР	Индекс на постигане на целите
Приоритет 1: Повишаване конкурентоспособността на регионалната икономика	3 →
Приоритет 2: Развитие на техническата инфраструктура	3 →
Приоритет 3: Опазване и подобряване на околната среда	0 →
Приоритет 4: Повишаване конкурентоспособността на човешките ресурси и подобряване качествата на урбанизираната среда	4 ↗
Приоритет 5: Укрепване на административния капацитет и развитие на сътрудничеството	5 ↑

Постигнат е **планирания напредък** по реализацията на мерките, чрез които се реализира *Приоритет 1*, чрез което е постигнат и планирания напредък по нея. Напредък над планираното е налице в областта на подкрепата за малкия и средния бизнес, иновациите и инвестициите, както и в областта на туризма. Това обуславя наличието на значителен потенциал за изпълнение на *Приоритет 1* в рамките на програмния период до 2020 г.

Потенциалът за икономическо сближаване в национален и вътрешнорегионален план в района до 2020 г. е **ограничен**.

По *Приоритет 2* е **постигнат планирания напредък**. Значително над планирания напредък е постигнат в областта на транспортната инфраструктура. Задоволителен напредък е постигнат в областта на инфраструктурата за опазване на околната среда. Това обуславя наличието на **значителен потенциал** за изпълнение на *Приоритет 3* в рамките на програмния период до 2020 г.

Изпълнението на мерките по *Приоритет 3* се характеризира с **липса на напредък**, дължащ се на спецификата на включените в обхвата му мерки и избраните специфични индикатори за оценка на напредъка. Постигнат е ограничен напредък за реализация на проекти за предотвратяване и превантивна защита от природни бедствия. Липсата на напредък по изграждане на системи за ранно предупреждение за възникващи опасности от наводнения, пожари, свлачища и проекти за подпомагане състоянието на горите и горскостопанската инфраструктура се дължат на отлагане на стартирането на съответните финансиращи програми.

Това обуславя наличието на **ограничен потенциал** за изпълнение на *Приоритет 3* в рамките на програмния период до 2020 г.

Изпълнението на мерките по *Приоритет 4* се характеризира с напредък над планираното. Към момента се наблюдава изразен **напредък** в изпълнението на мерки, свързани с рехабилитация на образователни заведения, здравни заведения и заведения за социални услуги, обекти на инфраструктурата за професионален спорт и спорт в свободното време, проекти за подобряване на енергийната ефективност на жилищни и публични сгради. Ограничен е напредъка в изпълнението на мерки за подобряване качеството на средата и живота в селските райони, поради все още нестартирани процедури за финансиране по ПРСР.

Постигнатите резултати и предстоящото договаряне на средства за развитие на селските райони по ПРСР обуславя и наличието на **значим потенциал** за изпълнение на *Приоритет 4* в рамките на програмния период до 2020 г.

Изпълнението на мерките по *Приоритет 5* се характеризира с напредък над планираното по част от индикаторите. Към момента се наблюдава изразен **напредък** в изпълнението на мерки, свързани с реализирани проекти по Оперативните програми,

съфинансирани от Структурните и Кохезионния фонд на ЕС и по програми за трансгранично сътрудничество, както и повишаване на капацитета на служителите в администрацията. **Ограничен е напредъка** в изпълнението на мерки за реализиране на проекти за осигуряване на административното обслужване на гражданите и бизнеса по електронен път и създаване на ПЧП.

В заключение, направеният анализ на изпълнението на РПР на ЮЗР показва, че определената в него рамка на политиката за регионално развитие на ЮЗР като цяло се изпълнява чрез инструментите на политиката за сближаване и съответното национално съфинансиране. Същевременно е ясна необходимостта от по-конкретно адресиране на бъдещите мерки към специфичните икономически и социални проблеми на района, в контекста на общите структурни предизвикателства пред развитието, свързани с конкурентоспособността на района и способността му да предложи привлекателна и устойчива среда за предприятията и местните жители – иновации, работещи институции, опростяване на бизнес средата, инфраструктура.

2. Актуализация на РПР на ЮЗР

Данните от направената *междинна оценка* определят необходимостта от актуализация на РПР на ЮЗР – налице са две от предпоставките, определени в чл. 19, ал. 1 от ППЗРР, а именно:

- налице са съществени промени в икономическите и социалните условия в ЮЗР;
- налице са промени в свързаното национално законодателство, които следва да бъдат отразени в РПР на ЮЗР.

Съгласно ППЗРР за актуализация на РПР на ЮЗР за периода 2014-2020 г., следва да бъде разработен *актуализиран документ за изпълнение на РПР на ЮЗР за периода до 2020 г.*, които включва следните основни елементи:

- *след приемане на регионалната схема за пространствено развитие на ЮЗР* РПР на ЮЗР, следва да бъде приведен в съответствие нея (осигуряване на съответствие с чл. 11, ал. 3 от ЗРР);
- включване на *списък на големи проекти с регионално значение* (осигуряване на съответствие с чл. 11, ал. 4, т. 3 от ЗРР);

- включване на *мерки за градско възстановяване и развитие, които ще се прилагат по отношение на големите, средните и малките градове и крайградските зони* (осигуряване на съответствие с чл. 11, ал. 4, т. 4 от ЗРР);
- включване/актуализиране на *мерки и дейности за адаптиране на ЮЗР към промените в климата* (осигуряване на съответствие с чл. 11, ал. 4, т. 5 от ЗРР);
- актуализиране на *целевите стойности на специфичните индикатори*, при отчитане на постигнатите актуални стойности и установената динамика на развитие на ЮЗР.

Независимо от наличието на предпоставки за актуализация на РПР на ЮЗР, следва да се отбележи, че тя *не е приоритетна*, тъй като част от посочените нови елементи, които следва да са включени в РПР, присъстват под една или друга форма в плана. За съобразяване на РПР с *регионалната схема за пространствено развитие на ЮЗР* е необходимо тя да бъде разработена и утвърдена – към момента няма информация за напредъка в разработването на този документ. От друга страна, демографските промени определят необходимостта от извършване на промени в обхвата на районите от **ниво 3**, с оглед осигуряване на съответствие с изискванията на *Регламент (ЕО) № 1059/2003 г.*

В зависимост от избора на вариант за формиране на районите от **ниво 2**, предвид необходимостта от промени в СЦР и СЗР, могат да се наложат и съответни промени, които се отнасят и до ЮЗР – териториалния обхват на районите от **ниво 1**. Следва да се отбележи, че има и разработен вариант, при който *област София (столица)* се обособява като самостоятелен район от **ниво 2**³⁴. В този контекст е препоръчително усилията да бъдат съсредоточени върху *устойчиво определяне* на обхвата на районите от **ниво 1, 2 и 3** – най-малко за целия следващ програмен период, осигуряване на съпоставимост на съответната статистическа информация за динамиката на индикаторите за социално-икономическото развитие, като база наблюдение и оценка на планираните мерки до 2020 г., така и за целите на планирането за новия програмен период. Разработването на *регионалната схема за пространствено развитие* следва да отчете новия обхват на районите от **ниво 2**.

³⁴ <http://www.mrrb.government.bg/static/media/ups/articles/attachments/ef1541734b76e7e9cbe8f2569cb625f4.doc>

В непосредствен план е препоръчително планиране и извършване на тематична/и оценка/и на РПП на ЮЗР, включваща събиране и анализ/и на конкретни емпирични данни за локализация на установените проблеми, най-малко следните теми:

- Анализ на причините за неравномерното изпълнение на междинните стойности на индикаторите за 2015 г., с цел идентифициране на балансиращи мерки.
- Анализ на причините за високата безработица във всички области на ЮЗР без София (столица), особено в област Перник, въпреки близостта до столицата и големия пазар на труда.
- Идентифициране на възможностите и съответните мерки за намаляване на вътрешнорегионалните различия между четирите области (Благоевград, Кюстендил, Перник и Софийска област).
- Изготвяне на оценка на ключовите индикатори за социалното и икономическото състояние на областите от ЮЗР при хипотеза за обособяване на област София (столица) като самостоятелен район.

Целта на посочените тематична/и оценка/и е да идентифицира подходящи мерки за подкрепа, които осигуряват възможност за ефективна реализация на наличния потенциал за преодоляване на негативните тенденции.

3. Препоръки за подготовка за следващия програмен период след 2020 г.

Бялата книга за бъдещето на Европа и изготвените документи за размисъл³⁵, по-конкретно **Документът за размисъл относно бъдещето на финансите на ЕС** посочват, че ЕС с 27 държави членки (след оттеглянето на Обединеното кралство) ще се сблъска с множество предизвикателства в периода до 2025 г. и след това. Тези предизвикателства включват миграцията, контрола на външните граници, цифровата революция и глобализацията, както и намаляването на социалното и териториалното неравенство, иновациите, инфраструктурните инвестиции и прехода към нисковъглеродна икономика.

³⁵ https://ec.europa.eu/commission/white-paper-future-europe-reflections-and-scenarios-eu27_en

Ключов въпрос по отношение на *политиката на сближаване* е ограничаване на инвестициите извън по-слабо развитите и трансграничните региони. Обсъждат се варианти за териториалния обхват и инвестиционните приоритети, но и възможностите за по-добро прилагане на *политиката на сближаване*, ключовите теми са:

- Въвеждане на **единен набор от правила за съществуващите фондове**, осигуряващ по-голяма съгласуваност на инвестициите и улесняване на бенефициерите, както и по-ефективна допълняемост между политиката на сближаване и финансирането за иновации или инфраструктура.
- **Преразглеждане на системата за разпределяне на средства**, като се добавят критерии, свързани с предизвикателствата пред ЕС — от демографските проблеми и безработицата до социалното приобщаване и миграцията, от иновациите до изменението на климата.
- **Увеличаване на равнищата на националното съфинансиране** за политиката на сближаване, за да се адаптират по-добре за различните държави и региони и да се повиши чувството за ангажираност с политиката.
- Осигуряване на **по-голяма гъвкавост на политиката на сближаване и по-бърза реакция на новите предизвикателства** чрез ефективно управление на неразпределената част от средствата.
- **По-бързото изпълнение и по-плавният преход между програмните периоди** може да бъдат постигнати с някои промени, като например по-строги правила за отмяна на поети задължения, по-кратки процедури за приключване на програми, както и по-бързи и по-гъвкави процедури за назначаване на органи за управление и за програмиране.
- **Подобряване на взаимното допълване между финансовите инструменти**. Координацията нагоре по веригата, еднаквите правила и по-ясното разграничаване на сферите за използването им могат да гарантират взаимно допълване между Европейския фонд за стратегически инвестиции, новия Общоевропейски фонд за инвестиции във фондове за рисков капитал и кредитните, гаранционните и капиталовите инструменти, управлявани от държавите членки в рамките на политиката на сближаване.
- **Възприемане на по-радикален подход за опростяване на изпълнението**.

През май 2018 г. Комисията възнамерява да приеме предложението за многогодишната финансова рамка, последвано от предложения за политиката на сближаване за периода след 2020 г. Българската страна следва активно да участва в дискусиите при взимане на съответните решения, включително чрез създаване на тематични коалиции и партньорства.

Паралелно с дискусиите на ниво ЕС, през 2018 г. следва да стартира процеса на подготовка на стратегическите и програмните документи по политиката за регионално развитие, включващ:

- Промени в обхвата на районите от **нива 1, 2 и 3** в Република България в контекста на *Общата класификация на териториалните единици за статистически цели* в Европейския съюз, съгласно *Регламент (ЕО) № 1059/2003 г.*;
- Приключване на етапа на планиране на пространственото развитие на територията на регионите от **ниво 2**, съгласувано и във взаимодействие със секторните стратегии;
- Изготвяне на тематични оценки, свързани с изпълнението на РПР на ЮЗР и/или за конкретни мерки, които са планирани и/или се изпълняват с цел установяване на ефективни подходи за адресиране и преодоляване на вътрешно регионалните различия;
- Анализ и оптимизиране на структурата на стратегическите документи за регионално развитие на национално и регионално ниво;
- Разработване на стратегическите документи за регионално развитие на национално ниво и райони от **ниво 2** за периода след 2020 г.

Тези действия ще осигурят възможност за преодоляване или най-малко значително смекчаване на ефектите от актуалните предизвикателства, както и плавен преход между програмните периоди.

ИЗТОЧНИЦИ И РЕФЕРЕНТНИ ДОКУМЕНТИ

- Регионален план за развитие на Северозападен район от ниво 2, приет с Решение № 459 на Министерския съвет от 01.08.2013 г.*
- Регионален план за развитие на Северен централен район от ниво 2, приет с Решение № 461 на Министерския съвет от 01.08.2013 г.*
- Регионален план за развитие на Североизточен район от ниво 2, приет с Решение № 460 на Министерския съвет от 01.08.2013 г.*
- Регионален план за развитие на Югозападен район от ниво 2, приет с Решение № 457 на Министерския съвет от 01.08.2013 г.*
- Регионален план за развитие на Южен централен район от ниво 2, приет с Решение № 462 на Министерския съвет от 01.08.2013 г.*
- Регионален план за развитие на Югоизточен район от ниво 2, приет с Решение № 458 на Министерския съвет от 01.08.2013 г.*
- Предварителни оценки на РПП на районите от ниво 2 за периода 2014-2020 г.*
- Национална стратегия за регионално развитие на Република България за периода 2012-2022 г., приета с Решение № 696 на Министерския съвет от 24.08.2012 г.*
- Национална програма за развитие БЪЛГАРИЯ 2020, приета с Решение № 1057 на Министерския съвет от 20.12.2012 г.*
- Национална концепция за пространствено развитие 2013-2025 г., приета с решение на Министерския съвет по Протокол № 47.61 от 19.12.2012 г.*
- Национална програма за реформи на Република България в изпълнение на стратегията "Европа 2020", актуализация 2017 г., приета с Решение № 280 на Министерския съвет от 18.05.2017 г.*
- Междинна оценка на Националната стратегия за регионално развитие на Република България 2005-2015 г., приета с Протокол № 22.1 на Министерския съвет от 08 юни 2011 г.*
- Междинни оценки за изпълнението на Регионалните планове за развитие на районите от ниво 2 за периода 2007-2010 г., приети с решение на Министерския съвет по Протокол №28.3 (ЮЗР) от 20.07.2011 г. и решения 29.46 (ЮИР), 29.47 (СЗР), 29.48 (СИР), 29.49 (СЦР) и 29.50 (ЮЦР) по протокол от 27.07.2011 г.*
- Европа 2020. Стратегия за устойчив, интелигентен и приобщаващ растеж. Брюксел, 3.3.2010 г. COM(2010) 2020*
- Оперативна програма "Добро управление" 2014-2020 г.*
- Оперативна програма "Иновации и конкурентоспособност" 2014-2020 г.*
- Оперативна програма "Околна среда" 2014-2020 г.*
- Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" 2014-2020 г.*
- Оперативна програма "Региони в растеж" 2014-2020 г.*
- Оперативна програма "Транспорт и транспортна инфраструктура" 2014-2020 г.*
- Програма за развитие на селските райони 2014-2020 г.*

Програма за морско дело и рибарство 2014-2020 г.

Регламент (ЕО) № 1059/2003 г. на Европейския парламент и на Съвета от 26 май 2003 година за установяване на обща класификация на териториалните единици за статистически цели (NUTS), Официален вестник на ЕС, L 154 от 21.6.2003 г., последни промени Официален вестник на ЕС L 322, 29.11.2016 г.

Закон за регионалното развитие, обн., ДВ, бр. 50 от 2008 г., в сила от 31.08.2008 г., последни изменения и допълнения, ДВ, бр.13 от 2017 г.

Правилник за прилагане на Закона за регионалното развитие, приет с ПМС № 216 от 2.09.2008 г., обн., ДВ, бр. 80 от 2008 г., в сила от 31.08.2008 г., последни изм. и доп., бр. 50 от 2016 г.

Закон за управление на средствата от европейските структурни и инвестиционни фондове, обн., ДВ, бр. 101 от 2015 г., последни изм. и доп., бр. 85 от 2017 г.

Методически указания за разработване на Национална стратегия за регионално развитие 2012-2020 г., Регионални планове за развитие, Областни стратегии и Общински планове за развитие за периода 2014-2020 г., Заповед №РД-02-1402 от 22.11.2011 г. на министъра на регионалното развитие и благоустройството

Анализ на състоянието и тенденциите за промени в обхвата на районите от нива 1, 2 и 3 в Република България в контекста на общата класификация на териториалните единици за статистически цели в Европейския съюз, Министерство на регионалното развитие и благоустройството, ФРМС Консулт ЕООД, София, ноември 2013 г.

Моят регион, моята Европа, нашето бъдеще – седми доклад за икономическото, социалното и териториалното сближаване, Европейска комисия, 2017 г.

Информационна система за управление и наблюдение на структурните инструменти на ЕС в България – ИСУН, <http://umispublic.minfin.bg/>

Информационна система за управление и наблюдение на структурните инструменти на ЕС в България – ИСУН2020, <http://2020.eufunds.bg/>

Национален статистически институт – <http://www.nsi.bg/>

Евростат – <http://eurostat.ec.europa.eu>

Портал за обществени консултации – <http://www.strategy.bg>